

SPOLNO ZLOSTAVLJANJE I DRUGA KAZNENA DJELA NASILJA NAD ŽENAMA U ZAKONICIMA SREDNJOVJEKOVNOG GERMANSKOG PRAVA S NAGLASKOM NA LEX SALICA I LEX RIBUARIA

Bartulović, Željko; Erent Sunko, Zrinka; Pezelj, Vilma

Source / Izvornik: **Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, 2019, 39, 1091 - 1118**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

<https://doi.org/10.30925/zpfsr.39.3.1>

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:118:090173>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-09-18**

PRAVRI

Pravni fakultet Faculty of Law

Sveučilište u Rijeci
University of Rijeka

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Law](#)
[- Repository University of Rijeka, Faculty of Law](#)

uniri DIGITALNA
KNJIŽNICA

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

SPOLNO ZLOSTAVLJANJE I DRUGA KAZNENA DJELA NASILJA NAD ŽENAMA U ZAKONICIMA SREDNJOVJEKOVNOG GERMANSKOG PRAVA S NAGLASKOM NA *LEX SALICA* I *LEX RIBUARIA*

Prilog istraživanju pravno-povijesnog položaja žena i borbi protiv nasilja nad ženama

Prof. dr. sc. Željko Bartulović*
Izv. prof. dr. sc. Zrinka Erent Sunko**
Izv. prof. dr. sc. Vilma Pezelj***

343.615-055.23(43)07/08”
<https://doi.org/10.30925/zpfsr.39.3.1>
Ur.: 18. rujna 2018.
Pr.: 20. studenoga 2018.
Izvorni znanstveni rad

Sažetak

Istražujući i analizirajući zakonike germanskih plemena, tzv. leges barbarorum, od kojih nam je zasigurno najpoznatiji Salijski zakonik ili Lex Salica, autor/ice zaključuju da su germanska plemena u kaznenopravnoj regulativi vezanoj za djela nasilja nad ženama pokazala začudnu energičnost. Barbarsku kaznenopravnu zaštitu treba sagledati u okolnostima i uvjetima življenja u srednjem vijeku te kroz načela i vrijednosti različite od onih na kojima počivaju suvremeni pravni sustavi. Leges barbarorum sadrže određenu klasifikaciju kaznenih djela nasilja nad ženama te prema težini kaznenog djela određuju kaznu koja može biti manja novčana, ali i vrlo teška poput oduzimanja cijele imovine, fizičkog kažnjavanja u javnosti i gubljenja pravnog statusa. Posebno se kažnjavaju ubojstva trudnica kao i prikrivanja i poricanja kaznenih djela. Svrha kazne bila je u prvom redu namiriti štetu žrtvi koja je često u slučaju seksualnog zlostavljanja bila ne samo traumatizirana već i stigmatizirana. Ostaje pitanje koliko su germanska plemena, tzv. „barbari“ u stvarnosti poštovali svoje zakone.

Ključne riječi: *barbari, leges barbarorum, nasilje, silovanje, ubojstvo, otmica, Lex Salica, Lex Ribuarina, Lex Visigothorum.*

* Dr. sc. Željko Bartulović, redoviti profesor Sveučilišta u Rijeci, Pravnog fakulteta; zeljko@pravri.hr.

** Dr. sc. Zrinka Erent Sunko, izvanredna profesorica Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu; zrinka.erent.sunko@pravo.hr.

*** Dr. sc. Vilma Pezelj, izvanredna profesorica Pravnog fakulteta Sveučilišta u Splitu; vilma.pezelj@pravst.hr.

1. UVOD

Kakvo je bilo nasilje nad ženama prije 1.200 i više godina i kako ga je društvo nastojalo suzbiti? Može li se nasilje koje se događa danas nazvati „barbarskim ponašanjem“? Davanje epiteta „barbarski/o“¹ nasilnom i ponižavajućem ponašanju prema ženama te kaznenim djelima s njima u vezi otvara neka pitanja. Jesu li barbarska društva u srednjem vijeku svojim pravnim okvirima obuhvaćala djela nasilja nad ženama, kakva su bila ta kaznena djela i jesu li kazne koje su snosili počinitelji osiguravale svrhu koju je društvo željelo postići? Jesu li barbari u djelima nasilja prema ženama prepoznavali ona koja su usmjerena na žene samo zato što su žene, danas nazvanog rodno uvjetovano nasilje? Tražeći odgovor na ova pitanja istražili smo običaje popisane u zakonicima germanskih naroda, tzv. barbara, u ranom srednjem vijeku i došli do zaključka da postojeće teze o pravno poticanom nasilju kao i neosjetljivosti barbara prema ženama ne možemo uzeti bez određene zadržke. Naime, neki su barbarski zakoni vrlo strogo kažnjavali nasilje nad ženama. Razlozi nisu isti onima na kojima se temelje suvremeni pravni sustavi, no nepravedno je izostaviti da je društvo i u to vrijeme pokušavalo na svoj način, i sredstvima koja mu stoje na raspolaganju, odgovoriti na problem nasilja nad ženama i „ženskog pitanja“. Koliko su se, i kako, ti barbarski zakoni primjenjivali u svakodnevnom životu pitanje je koje se može postaviti i u odnosu na suvremene pravne regulative i njegove primjene danas. Odgovor može biti vrlo sličan. Je li u redu svako neprimjereno i nasilno ponašanje prema ženama nazivati „barbarskim“? Prije četiri godine Kanada je zakon koji ima za cilj spriječiti nasilje nad ženama useljeničkog stanovništva nazvala *Zero Tolerance for Barbaric Cultural Practices Act* (S. C. 2015, c. 29),² koristeći riječ *barbaric* u značenju „strano“. Zakon je nastao kao izraz politike u kojoj pojam „barbarske kulturne prakse“, tj. barbarskih običaja, podrazumijeva sve oblike obiteljskog nasilja koji se temelje na spolu kao što su „rani, na silu i poligamni brakovi i nasilje zbog časti“³ i nije mu namjera aludirati na barbare, tj. običaje germanskih plemena, već na strane i nerazumljive običaje zemalja iz kojih dolaze useljenici.

Danas,⁴ gotovo 1.500 godina nakon prvih barbarskih zakonika, više od 119 država donijelo je propise protiv nasilja u obitelji, 125 država propise protiv seksualnog uznemiravanja i 52 države propise protiv silovanja u braku,⁵ pa ipak je veliki broj žena

1 Prema oxfordskom rječniku barbarima su „u stara vremena nazivani ljudi koji nisu pripadali velikim civilizacijama (grčkoj, rimskoj, kršćanskoj)“. Vidi: <http://www.en/oxforddictionaries.com/definition/barbarian>, posjećeno 1.2.2018.

Kurtović navodi da su „barbari ljudi niže kulture tj. stranci“. Vidi Kurtović, Š., *Opća povijest prava i države*, Zagreb, 2005., str. 121. Kasnije, i s obzirom na usporedbu s Rimljanima i Greima, ovaj se pojam počeo koristiti za strano, odnosno necivilizirano, nekulturno, okrutno i dr. negativno ponašanje.

2 Tekst zakona vidi: laws-lois.justice.gc.ca/eng/annualstatutes/2015_29/page-1.htm, posjećeno 17.1.2018.

3 Razjašnjenje pojma „barbarske kulturne prakse“ preuzeto s mrežne stranice kanadske vlade. Vidi: <http://news.gc.ca/web/article-en.do?nid=900399>, posjećeno 12.1.2018.

4 Nakon 25 godina od usvajanja Deklaracije o eliminaciji nasilja nad ženama.

5 Prema *The World's Women 2015, Trends and Statistics*, Department of Economic and Social Affairs, United Nations, New York, 2015., str. 139.

pretrpio ili trpi nasilje i dalje.⁶ Ni Hrvatska nije pošteđena ovog zla pa je od 2012. do kraja 2017. u Hrvatskoj ubijeno 90 žena. A samo u Hrvatskoj 2016. godine 66 žena bile su žrtve kaznenog djela spolnog odnošaja bez pristanka, 89 žena žrtve silovanja, 98 žena žrtve bludnih radnji te 24 žene žrtve spolnog uznemiravanja.⁷

Čini se da barbarima „na dušu“ ide i više od onoga što bi trebalo, pa valja rasvijetliti jesu li i kako barbari, odnosno germanska plemena, po kojima se pojam „barbarsko“ i koristi za strano i negativno ponašanje, regulirali nasilno ponašanje prema ženama.

2. POLOŽAJ ŽENE U NARODNIM PRAVIMA – OPĆENITO

Pravo ranog srednjeg vijeka bilo je plemensko pravo, koje je, temeljeći se na običajnom pravu stare predaje, zabilježeno od 475. do 802./3. godine. Ovisno o trenutku i mjestu nastanka te stupnju rimskog, odnosno kršćanskog utjecaja,⁸ prava se međusobno znatno razlikuju. Kodificirane zbirke pale su u zaborav u postkarolinškom periodu, ali pravna načela sadržana u njima zadržala su se kao odrednice sve do 13. stoljeća.⁹

Plemenska prava bila su ujednačena glede ograničavanja pravne i poslovne sposobnosti žena, pri čemu su žene bile pod skrbištvom oca ili muža. Bile su isključene iz svih javnih funkcija, a na sudu se nisu mogle samostalno pojavljivati već ih je morao zastupati suprug. U slučaju smrti oca ili supruga kao nositelja vlasti nad ženom, zamjenjivao ih je najbliži muški rođak po muškoj liniji.¹⁰ U privatno-pravnom smislu ova zaštita je obuhvaćala pravo raspolaganja i korištenja ženine imovine, pravo da je uda prema svojoj volji kao i pravo kažnjavanja.¹¹ Pravo da se ženu proda u nuždi ili da je ubije u okviru kaznene vlasti, pokazuju da starateljstvo spola nije bilo čisti odnos zaštite žene, već je potjecalo iz patrijarhalne vlasti gospodara kuće. Iako su

6 Prema podacima Ujedinjenih naroda oko 1/3 žena u svijetu, dakle 1 od 3 žene, u nekom je razdoblju svog života bilo podvrgnuto fizičkom ili seksualnom nasilju od strane svog partnera ili neke druge osobe, dakle u obitelji ili izvan nje. Vidi statističke podatke o nasilju nad ženama *The World's Women 2015, Trends and Statistics*, str. 139.-163., dostupno na: <http://unstat.un.org/unsd/gender/worldswomen.html>, posjećeno 1.2.2018. Porazan je podatak da je unatoč brojnim konvencijama te nacionalnim zakonskim regulativama manje od 40% žena zatražilo pomoć, od toga samo 10 od policije.

7 Prema podacima Statističkog zavoda Republike Hrvatske, *Žene i muškarci u Republici Hrvatskoj, Zagreb 2016*, str. 65, dostupno na: <http://www.dzs.hr>, posjećeno 15.2.2018.

8 Jedan od razloga popisivanja običaji bila je zaštita od utjecaja rimskog prava. Za stanovništvo koje je prije živjelo na tom prostoru vrijedilo je vulgarno rimsko pravo, a ono je i izvršilo utjecaj na germanska prava i pretrpjelo njihov utjecaj. O utjecaju rimskog prava na germansko vidi više James, 1982.; Wood, 1990.; Matthews, 1993. i 2006.; Smith, 2005., Horvat, 1943. i dr. Vizigotsko, burgundsko i lombardsko pravo (*Edictus Rothari*) su, za razliku od salijskog, anglosaksonskog te alemanskog ili prava *Baiuvariorum* pod jačim utjecajem rimskog prava. O izvorima vidi: Bartulović, Ž., *Povijest prava i države, I. dio – Opća povijest prava i države, Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci, Rijeka 2014.*, str. 52.

9 Ketsch, P. - Kuhn, A., *Frauen im Mittelalter, Band 2, Düsseldorf 1984.*, str. 147.

10 Eckhardt, K. A., *Die Gesetze des Karolingerreiches, Band 3, 1934.*, str. 25, 27.

11 *Edictus Rothari*, par. 189, 200, 202. Beyerle, F., *Die Gesetze der Langobarden, Band 1, Edictus Rothari, 1961.*, str. 71, 79, 81.

neke odredbe narodnih prava ograničavale samovoljnu primjenu kaznene vlasti nad ženom, one se nisu odnosile na vlast oca i brata.¹²

Osobni odnos supružnika bio je u pravnom smislu obilježen podređenošću žene. Preljub su plemenska prava poznavala samo od strane žene kao kazneno djelo. Ženu uhvaćenu u preljubu mogao je muž kazniti po svom vlastitom nahođenju, budući da se preljubom zadiralo u njegovu vlast nad ženom.¹³

Ženino pravo raspolaganja njenim vlasništvom, koje se sastojalo od miraza, vjenčanog dara muža i *Wittum* bila su u pojedinačnim pravima različito regulirana. Općem načelu vjerojatno su odgovarale odredbe langobardskog prava gdje je imovina oba supružnika prelazila u ruke muža koji je njome upravljao.¹⁴ U slučaju rastave braka imovina bi se dijelila na pojedinačne sastavne dijelove, pri čemu je žena dobivala natrag ono što je donijela u brak i tako bila uskraćena za dio bračne stečevine.

Ako je žena htjela prodati dio svoje imovine, ovisila je ne samo o suglasnosti supruga već i suglasnosti dvoje ili troje najbližih muških rođaka.¹⁵ Kod Westfalaca i ribuarskih Franaka žene su imale udjela u bračnoj stečevini.¹⁶ Kod salijskih Franaka žene su bile isključene od mogućnosti nasljeđivanja zemlje, što je ukinuto ediktom Chilpericha I. oko 575.¹⁷ Izričitu ravnopravnost u nasljednom pravu poznavalo je tek vizigotsko pravo.¹⁸

3. KAZNENO PRAVO I KAZNE ZA DJELA POČINJENA NAD ŽENAMA U FRANAČKOJ

U težini i visini kazne ogleđa se podjela društva po statusu (slobodni-roboti) i etničkoj pripadnosti (Franci-Rimljani),¹⁹ ali i određena osjetljivost prema skupinama osjetljivim zbog svoje dobi ili stanja poput djeca ili trudnica.

Kazne u obliku novčane naknade, odnosno kompenzacije, određene su prema žrtvi i okolnostima slučaja, a postupak protiv počinitelja je u ranijem razdoblju uglavnom ovisio o volji oštećenog koji se mogao odlučiti želi li odmazdu ili naknadu prema odluci suda. Najvažnija svrha naknade je namiriti pretrpljenu štetu, gubitak ili bol. Novčanom kompenzacijom posredno se trebao postići mir među Francima i spriječiti daljnji kriminal.²⁰ Ali, visoka novčana naknada ujedno je bila i odmazda s obzirom na to da je iznosom do 1.800 solida²¹ mogla dovesti do uništenja ne samo

12 Ketsch, P. - Kuhn, A., *Frauen im Mittelalter*, Band 2, Düsseldorf 1984., str. 147. i tamo navedeni izvori.

13 Vidi *Lex Visigothorum III*, 4, 3.

14 Vidi *Edictus Rothari*, par. 204. Tako Ketsch, P. - Kuhn, A., *Frauen im Mittelalter*, Band 2, Düsseldorf 1984., str. 148.

15 Liutprand, 721, 22. Detaljnije: Beyerle, *Gesetze der Langobarden*, str. 193-195.

16 Detaljnije: Ketsch, P. - Kuhn, A., *Frauen im Mittelalter*, Band 2, Düsseldorf, 1984., str. 148. i tamo navedeni izvori.

17 *Lex Salica*, 93, 1-6.

18 *Lex Visigothorum IV*., 2, 1.

19 Vidi R. C. van Caenegem, *Legal History: A European Perspective*, London 1991. str. 117.

20 Vidi uvod u *Pactus legis Salicae*, MGM.

21 Usporedbe radi vrijednost goveda bila je oko tri solida. Vrijednost novca se tijekom vremena mijenjala pa je težina kazne ovisila o toj promjeni.

počinitelja već i njegove obitelji i srodnika. Naime, ako počinitelj nije bio u mogućnosti namiriti štetu, obveza je padala na oca, brata ili daljeg srodnika. Odgovornost srodnika za kazneno djelo bila je važno sredstvo u borbi protiv počinitelja djela koji su u društvu izazivali nered i nesigurnost te ugrožavali autoritet vlasti. Ako ni počinitelj niti srodnici nisu mogli namiriti naknadu, tj. kaznu, počinitelj bi postajao rob ili bi u određenim slučajevima bio ubijen. U kasnijem razdoblju oštećeni nije mogao birati između odmazde i naknade već je morao prihvatiti odluku suda o obeštećenju²² koje se dijele na *wergeld* i *busse*.²³

Tjelesno kažnjavanje i kazna zatvora za slobodne ljude ne postoje u franačkom pravu.²⁴ Smrtna kazna u franačkom pravu predviđena je tek za nekoliko kaznenih djela u kojima su počinitelji grof, rob ili kraljev kmet. Ipak, nešto kasnije, pojedina se djela drukčije sagledavaju pa se smrtna kazna određuje bez obzira na počinitelja. Jedan od novijih kapitularija predviđa smrtnu kaznu za onoga koji oženi ženu svog oca, onoga koji počini silovanje i onoga koji bez razloga ubije drugoga.²⁵ U tjelesno kažnjavanje ne ulazi „božji sud“, odnosno ordalije jer se kod „božjeg suda“ radi o dokaznim sredstvima, a ne o kazni predviđenoj za počinitelja određenoga kaznenog djela.

Tek se od 8. stoljeća pod utjecajem Crkve potiskuju neka načela germanskog prava, poput krvne osvete ili *ex lex*, i nastoji dati važnost subjektivnim elementima odgovornosti (krivnji, *dolus*). Po starogermanskom pravu krivnja se nije posebno dokazivala nego se namjera počinitelja procjenjivala prema okolnostima pojedinog slučaja. Prema tim okolnostima djelo je bilo počinjeno *voluntate*, tj. *cum malo ingenio*, ako je bilo uz zlu namjeru, ili *extra voluntatem*, ako je bilo bez nje.

Naknada pripada oštećenom ili njegovoj obitelji u slučaju njegove smrti,²⁶ a tek manji dio grofu ili kralju. Naime, naknada se sastojala od dva elementa *faidus* i *fredus*. *Faidus* pripada oštećenom dok se *fredus* (od njem. *Friede*) odnosi na iznos koji je pripadao kralju ili grofu za njegovu ulogu u rješavanju spora. Presudu koju donese sud (*thing*, *mallus*) objavljuje grof temeljem *bannusa*. Kako je *bannus*, pravo zabraniti ili narediti pod prijetnjom kazne, sredstvo zaštite mira, svatko tko se ogлуši na presudu krši kraljev (grof u ime kralja) mir. S vremenom se odnos između *faidusa* i *fredusa* mijenjao u korist *fredusa*. Valja istaknuti da se naknada za ubojstva oca dijelila između sinova i rođaka pri čemu su polovicu koja pripada rođacima dobivali

22 Odmazda po načelu taliona i dalje ostaje izvansudska mogućnost ovisna o fizičkoj snazi strane nad kojom je počinjen delikt.

23 Više Wilda, W. E., *Geschichte des deutschen Strafrechts*, Halle 1842., str. 314-438; Krahwinckler, H., *Friaul im Frühmittelalter: Geschichte einer Region von Ende des fünften bis zum Ende des Zehnten Jahrhunderts*, Veröffentlichungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung 30, Vienna, Cologne, Weimar 1992. *Wergeld* je novčana naknada za ubojstvo i teške tjelesne ozljede, a *busse* za sva ostala djela. Razlika između njih je samo u visini.

24 U kasnijem razdoblju bilo je i tjelesnog kažnjavanja ali određenog kraljevim uredbama. Vidi *Pactus legis Salicae*, Cap. IV., CXV. Više Drew, K. F., *The Laws of the Salian Franks*, Philadelphia 1991., str. 50.

25 Vidi *Pactus legis Salicae*, Cap. VI., I., 2, VI., II. i VI., II., 3.

26 Vidi Lesaffer, R., *European Legal History: A Cultural and Political Perspective*, New York 2009, str. 165-167.

rođaci po očevoj, ali naglašavamo, i majčinoj strani.²⁷ Državi, bolje rečeno kraljevom fisku, naknada je išla u manjem broju slučajeva u kojima je kaznenim djelom počinjena šteta na državnoj, odnosno kraljevoj imovini, npr. kazneno djelo silovanja ili ubojstva robinje ili službenika kralja.

Žene su kao pripadnice društva bile obveznice plaćanja *wergelda*, a mogle su ga i primiti, no nema pouzdanih podataka koliko se obveza plaćanja *wergelda* primjenjivala na žene,²⁸ kao ni koliko su one bile u situaciji da ga prime. Ipak, za žene i kao počiniteljice i kao žrtve kaznenih djela naknada je, s obzirom na ostale kazne, kako neki kažu, bila „normalna i uobičajena“.²⁹

4. ŽENE U KAZNENIM POSTUPCIMA I VRSTE KAZNENIH DJELA NASILJA NAD ŽENAMA U BARBARSKIM ZAKONICIMA³⁰

Otac odgovara za djela članova svoje obitelji, a muška djeca postaju punoljetna s 12 godina. No, ako ostaju živjeti u domaćinstvu s ocem i sinovi su pod očevim skrbništvom kao i ženske članice obitelji. Žene su pod skrbništvom oca ili muža i ne mogu sklapati ugovore niti poduzimati procesne radnje na sudu. Ipak, poneki su germanski zakonici u određenim slučajevima dopuštali ženama poduzimati neke procesne radnje, svjedočiti ili davati prisegu. Opseg „danih“ prava ovisio je o tradiciji³¹ i utjecajima koji su ušli u zakonike ili ostali kao praksa izvan njih.

Razlika u položaju između žena proizlazila je iz pravnog statusa pa se razlikuju kazne za djela počinjena nad slobodnim ženama i kazne za djela počinjena nad onima koje to nisu. Također se razlikuju kazne s obzirom na to jesu li počinjene nad onima koje pripadaju Bogu ili dvoru ili običnim ženama.³²

Naknada ili kazna za djela počinjena nad ženama i muškarcima u pravilu se nisu razlikovale, ali u nekim slučajevima je *wergeld* za djela u kojem su žene žrtve

27 Ukoliko nema rođaka taj dio pripada državi što je slučaj i sa 1/3 naknade ako izvršenje provodi grof.

28 Neki izvori navode da se plaćanje *wergelda* od strane žena nije uvijek primjenjivalo s obzirom na to da žene nisu mogle voditi feud i same zaradivati. Tako Reutledge Revivals: Women and Gender in Medieval Europe: An Encyclopedia, ur. Margaret Schams, Magill Library, Haverford College, 2006.

29 Tako Helmut Kury, Slavomir Redo, Evelyn Shea, Women and Children as Victims and Offenders: Background, Prevention, vol. 2, 2016., str. 253.

30 Zbirke su se s vremenom mijenjale pa sadrže i veći broj odredbi. Redakcije Salijskog zakonika podijeljene su prema vremenu nastanka na A, C, D, E, S, K i V. Samo su A i C izdane za Merovinga dok su ostale redakcije iz 8. i 9. stoljeća. K je, npr. iz vremena Karla Velikog. Najstarija redakcija naslovljena je kao *Pactus legis Salicae*. O tome vidi: Eckhardt, K. A., *Pactus legis Salicae*, Monumenta Germaniae Historica LL nat. Germ. IV, 1, Hannover 1962. I ostale zbirke pratimo prema vremenu nastanka i u različitim redakcijama. S obzirom na vrijeme nastanka, sadržaji pojedinih odredbi vezanih za isto kazneno djelo mogu se razlikovati. Upravo zahvaljujući Eckhardt u imamo pregled redakcija zakonika koji su „trpjeli“ mnoge izmjene i dopune. Vidi o tomu i u Elsaker, bilj. 31.

31 Neki izvori navode da keltska, germanska i rimska tradicija nisu bitno utjecale na smanjenje ili povećanje moći žena, već da su stvorile kulturu s novim patrijarhatom. Vidi Bardsley, S., *Women's Roles in the Middle Ages*, Westport, Conn., London 2007, str. 18.

32 Razliku vidi u Kleinschmidt, H., *Understanding the Middle Age*, Woodbridge, 2003, str. 123.

bio i dvostruko veći (Alamannia i Bavaria). U kontekstu srednjovjekovnih odnosa teško da ista ili čak viša cijena svjedoči društvenu ravnopravnost ili pridonosi izjednačavanju ekonomskog statusa,³³ ali daje drukčije svjetlo na položaj žena čiji je život svakodnevno bio izložen opasnostima i neizvjesnim preživljavanjem.³⁴

Dvostruko veći *wergeld* opravdavao se činjenicom da se žene nisu mogle braniti kao muškarci.³⁵ No, neki su zakonici, primjerice bavorski, unijeli i odredbu da se dvostruki *wergeld* ne odnosi na žene koje se bore kao muškarci.³⁶ Kazna i način plaćanja bili su određeni zakonom ili običajem, a neki zakonici za određena djela predviđaju i kumulativno kažnjavanje.

Među kaznenim djelima nasilja nad ženama u Salijskom i Ripuarskom zakoniku nalaze se kaznena djela silovanja, tjelesne povrede, ubojstva, otmice i klevete, a neki su izvori među spomenuta djela dodali i djelo, tzv. „nepriključnih seksualnih kontakata“.³⁷ Danas su to kaznena djela protiv spolne slobode, života i tijela te časti i ugleda.

Nešto kasnije redakcije *Lex Salica* i *Lex Ribuarica*³⁸ kriminaliziraju i nasilje prema ženi koje za posljedicu ima pobačaj.³⁹ U tome ih je izgleda već bio pretekao *Lex Visigothorum (antiquae leges)*.⁴⁰ Isti je Zakonik u mnogim odredbama bio ispred vremena pa i po razlikovanju pobačaja u ranom i kasnom razdoblju trudnoće. Od kasnijeg razdoblja, tj. od 8. stoljeća kada Crkva počinje biti važniji čimbenik društvenog života, u zakonike ulaze i kaznena djela koje nad ženama može počiniti kler.⁴¹

Kao počinitelji kaznenih djela žene se u germanskim zakonicima spominju vrlo rijetko, a kada se spominju onda je to u svezi sa situacijama u kojima se očekivao

33 Usp. Koenigsberger, H. G., Briggs, A., *A Medieval Europe*, Harlow, 1987, str. 70.

34 Žene su tek od napretka u poljoprivrednoj proizvodnji počele živjeti bolje u materijalnom smislu pa se od tada udvostručila europska populacija. No, kasnije u 14. stoljeću dolaskom kuge i drugih bolesti, ponovo je narasla stopa smrtnosti, pa se populacija smanjila za trećinu, pa čak i polovicu. Vidi Bardsley, S. F., *Women's Role in the Middle Ages*, Westport, Conn., London, 2007, str. 18.

35 Tako Bardsley, *Women's Role in the Middle Ages*, str. 130.

36 Vidi Wemple, S. F., *Women in Frankish Society: Marriage and the Cloister, 500-900*, Philadelphia, University of Pennsylvania Press, 1981, str. 28-29.

37 Tako Oliver navodi primjer Wessexa i kriminaliziranja doticanja opatićinih grudi. Ipak drži da su takvi kontakti samo niži stupanj napada na ženskost. Vidi Oliver, I., *The Body Legal in Barbarian Law*, Toronto, Buffalo, London 2011.

38 Ripuarski zakonik je toliko sličan salijskom da se čak može govoriti o prenošenju određenih poglavlja iz njega. O sličnostima i razlikama između Salijskog i Ripuarskog zakonika vidi Mayer-Homberg, E., *Die fränkischen Volksrechte im Mittelalter*, Weimar 1912.

39 Radi se o odredbi *De maleficiis*. Vizigotsko pravo sadrži šest starih zakona o pobačaju i oni su vjerojatno najstariji srednjovjekovni zakoni koji reguliraju to pitanje. Nalaze se u knjizi VI.

40 Izgleda da je taj zakonik nastao još 475., ranije od *Lex Salica* i *Lex Ribuarica*, ali ta redakcija nije sačuvana cijela. Šest odredbi od sedam o pobačaju poznate su iz 5. i 6. stoljeća i spadaju u *antiquae leges*. Te su zakone promulgirali kraljevi u 5. i 6. stoljeću (Euric, Alaric...). Noviji zakoni sadrže i ime kralja za čije su vladavine doneseni. Kažnjavalo se one koji su se bavili spravljanjem pripravka - otrova za izazivanje pobačaja, odnosno namjernim izazivanjem pobačaja, ali reguliran je i slučaj pobačaja kao posljedice nasilnog čina. Vizigotsko pravo se razlikovalo i zbog intenziteta utjecaja rimskog prava.

41 Vidi više Harper, Dunn, K., *Germanic Women: Mundium and Property, 400-1000*, Thesis Prepared for the Degree of Master of Science, University of North Texas, 2006, str. 105.

ženski, a ne muški angažman, primjerice s pobačajem.⁴² Teški uvjeti života, kratki ljudski vijek i fizička inferiornost dodatno pojačana iscrpljujućim porodima u nehigijenskim uvjetima žene su prije činili žrtvama nego mogućim počiniteljima.

4.1. *Kazneno djelo silovanja⁴³ i drugi oblici spolnog zlostavljanja u barbarskim zakonicima⁴⁴*

U razdoblju srednjeg vijeka nasilje je bilo sveprisutno, a svaki preživljeni dan uspjeh. Sreća se skrivala u kvaliteti dana koji upravo teče. Odredbe kojima se kažnjava silovanje, spolno uznemiravanje ili drugo nasilje nad ženama pridonosile su toj kvaliteti tim više što je njihovo počinjenje za ženu uz traumu značilo i određenu stigmatizaciju u društvu. Silovane žene više nisu bile cijele, ni kao fizička ni kao socijalna bića.⁴⁵ U tom se smislu uostalom do danas, posebice u nekim društvima, nije puno promijenilo. Ali čini se da u vrijeme kada državu određuju patrimonijalnost i patrijarhalnost, a obitelj *mundeburdium*, odredbe o zaštiti žena⁴⁶ imaju veće težinu upravo zbog činjenice da patrijarhalno društvo određuje muška dominacija i nemogućnost žena da budu samodostatne u materijalnom i u fizičkom smislu. Za vjerovati je da do kriminalizacije određenog ponašanja ipak nije došlo samo kako bi se očuvao autoritet skrbnika⁴⁷ ili spriječilo rađanje djece druge krvi.⁴⁸ Tomu u prilog

42 Npr. *Lex Baiuvariorum* u 8. stoljeću kao počinitelja posebice navodi ženu koja drugoj ženi da napitak kako bi prouzročila pobačaj te određuje kaznu od 200 udaraca ako je počiniteljica robinja i kaznu gubitka slobode ako je počiniteljica slobodna.

43 Barbarska društva nisu tako osjetljiva da bi na nama poznat način detaljizirala razlike, kategorije i definicije neprihvatljivog ponašanja u sferi nasilja povezanog sa seksualnošću. Zbog toga se ni u ovom radu ne inzistira na razlici između spolnog zlostavljanja i silovanja.

44 Tekstove zakonika (sve redakcije) kao i kapitularija koji s njima čine franačko pravo u širem smislu vidi na: <http://www.dmgh.de>. Za salijsko pravo u ovom radu korišten tekst *Pactus legis Salicae*, MGH, Leg. nat. Ger., tom IV, pars I., Hannoverae, MCMLXII, herausgeben von Karl August Eckhardt te Pardessus, J. M., *Salic law*, Toronto 1843, dostupan na <http://archve.org/details/loisaliqueourecu00pardouft>. Za ripuarsko pravo vidi: *Lex Ribuarua*, također MGH, Leg. nat. Ger. uz komentar Sohm, R., *Zeitschrift für Rechtsgeschichte*, Bd. 5., Weimar, 1866, 380-456. dostupno na *Digitale Bibliothek des Max-Planck-Instituts für Europäische Rechtsgeschichte* <http://dlib-zs-mpier.mpg.de>. Tekstovi zakonika na latinskom u prijevodu Zrinke Erent Sunko.

45 Usp. Oliver, *The Body Legal in Barbarian Law, Assault against Women*, str. 180-203. Oliver s obzirom na vrijednost koju ima djevoja, neudana žena ili žena u reproduktivnoj dobi, zaključuje da su žene kao žrtve silovanja smatrane „oštećenom robom“.

46 Odredbe o zaštiti žena ujedno su i odredbe o zaštiti onih kojima se počinjenjem kaznenog djela nad ženama krnji ugled (najčešće muževa i očeva). Unatoč tome ne slažemo se da su ove odredbe zaštita samo po tradicionalnoj interpretaciji. Usp. Temple, S., *Women in Frankish Society, 500-900*, London, 1996.

47 Čast glave obitelji ili skrbnika ovisi i o časti ženskih članova obitelji. O tomu u disertaciji Rullkoetter, W., *The Legal Protection of Women Among the Ancient Germans*, University of Chicago, 1900. Rullkoetter piše o časti slobodne djevojke, no više pridaje važnosti časti obitelji.

48 Izvanbračnost nije kod svih barbara imala isto značenje, početna germanska običajna izjednačenost bračne i izvanbračne djece ovisno o kasnijem kanonskom utjecaju se mijenjala. Ripuarci su pri izboru vladara 714., nakon Pipina II., podržali Pipinovog izvanbračnog sina Karla, dok je dvorska svita podržavala Pipinova unuka, iako je bio maloljetan. Kurtović, *Opća povijest prava i države*, I, str. 131.

govori činjenica da neka običajna prava nisu bila diskriminatorna u određivanju kazne s obzirom na spol žrtve. Kazna je bila ista bez obzira na to je li oštećeni bio muškarac ili žena, a s obzirom na to da su plemena bili u kontaktu mogla su i u pozitivnom smislu utjecati jedna na druge.⁴⁹

Uz kršenje kraljeva mira, koji se smatrao i nepoštovanjem vladara, nasilje nad ženom, posebice silovanje djevice, imalo je za posljedicu i ekonomski gubitak u obitelji. Iznos koji bi otac djevojke za nju trebao primiti od ženika⁵⁰ doveden je u pitanje, a u slučaju već obećane djevojke, odnosno one za koju su sredstva već bila primljena, valjalo je ista vratiti. Bilo je pravedno uračunati i taj iznos u kaznu. Stoga su mnogi zakonici, osim kazne, predvidjeli i obvezu silovatelja/otmičara da plati i ta sredstava. Kazna za remećenje mira u tim slučajevima, objašnjavala se zaštitom koju je vlast davala ženidbenom ugovoru.⁵¹ Udajom je skrbništvo najčešće prelazilo s oca na muža,⁵² ali opseg skrbničkih ovlaštenje razlikovao se ovisno o razlogu i uvjetu u kojima je brak zaključen.⁵³ Nedvojbeno su ti razlozi i uvjeti mogli biti određeni i okolnostima počinjenog silovanja.

Zaštita u području seksualnosti ujedno podrazumijeva zaštitu osobnosti, a opseg te zaštite ovisi o važnosti koju određena osoba ima za kolektiv, za opstanak društva i normalno funkcioniranje unutar njega. Povreda i te zaštite ovisi uvelike o stupnju povrede vladareva *bannusa*.⁵⁴

Odredbe titula XX. Salijskog zakonika u svjetlu pozitivnog prava⁵⁵ također bismo mogli smatrati radnjama spolnog uznemiravanja. Kazneno djelo silovanja prema odredbama salijskog i pozitivnoga europskog kaznenog prava jednako podrazumijeva upotrebu sile kao sredstva svladavanja otpora žrtve. Ipak, utvrđivanje obilježja bića kaznenih djela protiv spolne slobode (kao i drugih) temeljilo bi se na bitno različito definiranim pojmovima povezanim s tim djelima.

49 Npr. kentsko običajno pravo, prvo od anglosaksonskih prava pisanih na staroengleskom, u određivanju kazne nije poznavalo razliku s obzirom na žrtvu kaznenog djela. Put utjecaja bio je otvoren i ženidbenim vezama jer se kralj Aethelberht oženio merovinškom kršćanskom princezom. Pod utjecajem svoje žene Aethelberht se pokrstio i bio je prvi anglosaksonski kralj koje je prihvatio kršćanstvo. Tekst Aethelberthovog zakonika vidi na Medieval Sourcebooks: The Anglo-Saxon Doms, 560-975, dostupno na: <http://www.sourcebooks.fordham.edu>, posjećeno 12.1.2018.

50 Zaključenju svakog braka prethodi plaćanje „kupovnine“ jer, kako to kaže Colman „spomenuta ili ne, bila je neizostavna za legalitet svakog ranovjekovnog braka.“ Cit. Colman, V., *The Abduction of Women in Barbaric Law*, vol. 5, Florilegium, Toronto 1983, str. 67.

51 Tako Oliver, *The Body Legal in Barbarian Law*, str. 201. Prema lombardskom pravu pola iznosa od 900 šilinga koje počinitelj plaća ide ocu, odnosno obitelji djevojke, a pola kralju.

52 Tako Rivers, T. J., *Laws of the Alamans and the Bavarians*, Philadelphia 1977.

53 Razlika je između, tzv. *friedelehe* i *raubehe*. Uz *friedelehe* i *raubehe* postoji i pojam *muntehe* te *kaufehe*. Terminologija nije srednjovjekovna. *Friedelehe* podrazumijeva brak s obostranim pristankom, *muntehe* brak u kojem muž ima svu vlast nad ženom, dok su *raubehe* i *muntehe* pojmovi koji se tiču braka zaključenog nakon otmice ili kupovine. Definicija pojma *friedelehe* po Meyeru koji ju uvodi početkom 20. stoljeća pretrpjela je mnoge kritike. Ali i ostali pojmovi nisu uvijek korišteni u istom značenju. Čini se da problem unose različiti kriteriji razlikovanja.

54 O *bannusu* vidi više Bayerle, K., *Einsatzfelder des weltlichen Bannes im Frühmittelalter*, Köln 2004.

55 Čl. 156. Kaznenog zakona Republike Hrvatske, NN, 125/2011.

Salijsko je pravo razlikovalo obljubu silom (ili silovanje) od otmice,⁵⁶ pa se ta dva delikta mogu prikazati odvojeno. U drugim je zakonicima nejasna granica između ta dva djela ili je nema. Neki istraživači pojam *raptus* prevode pojmom *zavođenje*, pa s tim u vezi razlikuju zavođenje do kojeg je došlo silom od zavođenja uz pristanak djevojke.⁵⁷ Drugi pojam *raptus* prevode kao otmicu.⁵⁸

U titulu XXV. *Lex Salica* propisuju se kazne za počinitelje silovanja, a kazna ovisi o tomu tko je počinitelj djela, tko je žrtva te kakve su posljedice počinjenja toga djela. Neke verzije Salijskog zakonika u titulu XXV. određuju samo naknade u slučaju silovanja robinje, dok druge (tekst *Loi Salique* od Pardessusa) u istom titulu obuhvaćaju i kazneno djelo silovanja slobodnih žena.⁵⁹ Odredba 1. titula XXV. potpunijeg teksta *Lex Salica* određuje: *Si quis cum ingenua puella per virtutem mechatus fuerit, MALB. sivaerohen, hoc est solidos LXIII, culpabilis judicetur.*⁶⁰ To je otprilike i vrijednost koja se davala pri zaključenju braka, pa je u slučaju naknade štete slobodnoj djevojci taj iznos bio ekvivalentan daru. Nešto manja kazna postoji ako je obljuba izvršena s voljom djevojke, tj. došlo je do spolnog odnosa između osoba koje nisu u bračnoj vezi.⁶¹ Kriminalizacijom spolnih odnosa između onih koji nisu u bračnoj vezi željela se izbjeći i učestala pojava života u konkubinatu s nekoliko žena.⁶² U tom smislu i Ripuarski zakonik⁶³ propisuje kaznu za odnos sa slobodnom djevojkom te djevojkom koja je pod kraljevom zaštitom ili redovnicom.⁶⁴

Ako je žrtva silovanja robinja naknada je bila puno manja te iznosi 15 solida (*Si quis ingenuus cum ancilla aliena mechatus fuerit, et ei fuerit adprobatum, domino ancillae DC dinarios, qui faciunt solidos XV, culpabilis judicetur.*)⁶⁵ Za silovanje kraljeve robinje kazna je bila 30 solida (*Si quis vero cum rege ancilla mechatus fuerit, MALB. theolosina, hoc est MCC dinarios, qui faciunt solidos XXX, culpabilis*

56 Kod *Lex Ribuarica* to je slučaj samo kod redakcije A2.

57 Npr. Colman, *The Abduction of Women in Barbaric Law*, str. 62-75.

58 U nekim slučajevima radi se o različitom prijevodu, a u nekima o pojednostavljenju, iako zakonici strogo razlikuju silovanje i otmicu. Vidi bilješku 89.

59 Vidi Pardessus, *Salic law*, str. 13.-14. Pardessusova verzija koja sadrži *Manuscrit de la Bibliotheque Royal* 4404 te starije redakcije obuhvaća titulu XXV. s odredbama o silovanju slobodnih žena i robinja.

60 „Ukoliko netko na silu obljubi slobodnu djevojku neka bude zbog krivnje osuđen na 63 solida.“

61 Odredba 2. istog titula. Iako se ne radi o silovanju već o dobrovoljnom odnosu (*spontanea voluntate*) određena je kazna, nešto manja od naknade za obljubu uz primjenu sile. Nekoliko je zakonika kažnjavalo veze između slobodnih osoba, uz Salijski i Ripuarski, *Lex Burgundionum* i *Lex Baiuvariorum*.

62 Ta pojava unatoč utjecaju Crkve nije bila suzbijena do 9. stoljeća. Vidi Herlihy, D., *Making Sense of Incest: Women and the Marriage Rules of the Early Middle Ages*, Providence, Oxford 1995., str. 106.

63 Vidi odredbe 1., 2. i 3. titula 39. (35.). Ripuarskog zakonika.

64 Pri tome je naglašeno da je do tog odnosa došlo *sine parentum voluntatem*.

65 „Ukoliko netko slobodan tuđu robinju silom obljubi, i to bude dokazano, neka kriv bude osuđen gospodaru robinje platiti 600 dinara, koji čine 15 solida.“ Prema *Lex Burgundionum* bit će manja kazna, tj. 12 solida. LB navodi: *Quicumque ingenuus ancillae violentiam fecerit, et vis potuerit adprobari, inferat ei, cuius ancilla ast, solidos XII.* Kazna se plaća gospodaru, vlasniku robinje jer je on u ovom slučaju oštećeni. U slučaju, *servus hoc fecerit CL fustinum ictus accipiat*, tj. ako je rob počinitelj, primit će 150 udaraca bičem.

judicetur). Kazna je bila stroža ako su i počinitelj i žrtva bili robovi, a uslijed silovanja je došlo do smrti žrtve. Počinitelj mora platiti vlasniku robinje 6 solida ili pada u kaznu kastracije (*Si servus cum ancilla aliena mechatus fuerit et ex ipso crimine ancilla mortua fuerit, servus ipse aut CCXL dinarios, qui faciunt solidos VI, domino ancillae reddat, aut castretur*).⁶⁶ Roba će snaći kastracija i u slučaju teške krađe. Gospodar roba u slučaju smrti silovane robinje mora podmiriti štetu, tj. gubitak stvari vlasniku robinje, u čemu neki nalaze uporište za stav o „dobru koje se tom odredbom štiti“.⁶⁷ Ako pak ne bude smrtnih posljedica rob će za silovanje robinje primiti 300 udaraca bičem ili platiti gospodaru robinje 120 dinara, tj. 3 solida (*Si ancilla ex hoc mortua non fuerit, servus aut CCC ictos flagellorum accipiat, aut CXX dinarios, qui faciunt solidos III, domino reddat*).

Naknada štete za silovanje ista je kao i naknada za pokušaj ubojstva ili sakaćenje.

Neki izvori navode da se odredbama koje su uvedene za Merovinga branila čast žena, ali i da su te odredbe izazvale lažnu poniznost kod žena.⁶⁸ Koliko je tada bilo žena koje su podnijele tužbu (tj. u ime njih otac ili muž) ne može se reći, ali za vjerovati je da je više bilo onih koje to nisu učinile. Neke su za silovanje krivile demone, a mnoge su zbog sramote počinile samoubojstvo.⁶⁹

No, u slučaju Vizigota čini se da je moglo biti i drukčije. Stajalište zajednice prema silovanju i silovatelju očitovao se u kaznama, pa je moguće da je i prijava bilo više, a samoubojstava silovanih i seksualno zlostavljanih žena manje. Naime, Vizigotski zakonik za silovanje (tj. otmicu koja se izjednačava sa silovanjem) određuje visoku kaznu. Kazna je gubitak cijele imovine i tjelesno kažnjavanje u javnosti. Počinitelj se iznimno mogao iskupiti ženidbom sa žrtvom, ukoliko je to odobrio njen otac. U dijelu Vizigotskog zakonika, koji sadrži odredbe o braku (knjiga III.), titul III. regulira kazneno djelo silovanja neudanih žena i žena koje su izgubile muža, dakle udovica. Ovdje su, sukladno ranjivosti žrtve, određene još teže kazne. Prema odredbi 1. navedenog titula kazna za pokušaj silovanja⁷⁰ djevojke ili udovice (počinitelj treba biti uhvaćen prije gubitka nevinosti ili časti žrtve) je pola imovine počinitelja koja treba pripasti djevojci ili udovici nad kojom je izvršen pokušaj (*Si quis ingenuus rapuerint virginem vel viduam, si, antequa integritatem virginitatis aut castitatis amittat, puella vel vidua potuerut a raptore revocari medietatem rerum suarum ille, qui rapuit, perdat, eiquam rapuerit, consignandam...*). Ako je djelo izvršeno, počinitelj će, uz potpuni gubitak imovine, javno primiti i dvjesto udaraca bičem, izgubiti pravni status te do kraja života služiti kao rob žrtvi i njenoj obitelji.⁷¹ Iznimka je kada počinitelj ima

66 Usp. Tichel, S., *Kastration in Mittelalter*, Düsseldorf 1998., str. 110.

67 Nerijetko takva usporedba o šteti nad imovinom služi kao uporište stavu da Salijski zakonik ne štiti ženu kao osobu već imovinu. Vidi Bilokapić, Š., *Etički vidovi kemijske kastracije*, Crkva u svijetu, 45, br. 3., Split 2010., str. 335.

68 Tako Wemple, *Women in Frankish Society*, str. 41.

69 Loc. cit.

70 Radi usporedbe o pokušaju silovanja u pozitivnom pravu vidi Derenčinović, D., Cvitanović, L., Vajda Munivrana, M., Turković, K., *Posebni dio kaznenog prava*, Zagreb, 2013., str. 166. Prema istom izvoru kažnjivi pokušaj postoji kad je započela primjena sile ili kvalificirane prijetnje s namjerom prisile na spolni odnošaj ili s njim izjednačenu spolnu radnju.

71 Ako je djevojka već zaručena, odnosno obećana nekome, počinitelj će služiti kao rob kod te osobe.

sina (tj. zakonitog nasljednika), a u tom slučaju neće na ime kazne morati dati cijelu svoju imovinu već pola. Naknadno sklapanje braka između počinitelja i žrtve bilo je zabranjeno, ali uz suglasnost roditelja žrtve, mogao je biti zaključen valjani bračni ugovor. U knjizi III., titul III., odredba 7. stoji: *Raptorem virginis vel vidve infra XXX annos omnino liceat accusare. Quod si cum puella parentibus sive cum eadem puella vel vidva de nuptiis fortasse convenerit, inter se agendi licentiam negari non poterit. Tranactis autem XXX annis, omnis accusatio sopita manebit.*⁷² U navedenoj odredbi određen je i rok zastare u kojem je moguće dići tužbu protiv počinitelja. Sukladno odredbi 8., ako je počinitelj rob, a žrtva slobodna žena, za roba odgovara gospodar, no samo ako je znao za djelo ili ga je sam naredio. Ukoliko gospodar nije imao saznanja o činu za kojeg se rob tereti, rob će se kazniti skalpiranjem i javnim bičevanjem.

Za one koji su pomagali silovatelju predviđene su kazne u zlatu kao i javno bičevanje.⁷³ Silovatelja je svatko mogao ubiti. Za ubojstvo nitko nije kaznenopravno odgovarao jer se smatralo da počinitelj ubojstva djeluje u obrani časti ženske osobe.

Stav društva prema silovanju i seksualnom zlostavljanju žena vrlo je negativan te takvo ponašanje valja oštro kazniti bez obzira na društveni položaj počinitelja i žrtve. Tako franački kroničar Grgur iz Toursa iznosi slučaj u kojem je djevojka iz naroda ubila vojvodu nakon što ju je pokušao silovati i pritom ju teško ozlijedio. Djevojka, iako „obična roda“, nije odgovarala za ubojstvo već je našla zaštitu i službu kod kralja, a činjenica da je ubijeni pripadao plemstvu nije kralja pokolebala u njegovoj odluci.⁷⁴

Vizigotski zakonik posebnim poglavljem regulira preljub⁷⁵ između slobodnih osoba za koji kazna može biti i smrt, no regulira i preljub uz uporabu sile, što bi se uvjetno moglo usporediti s kaznenim djelom spolnog odnošaja bez pristanka. Žrtva je udana žena ili zaručena djevojka, a kazna je gubitak imovine i pravne sposobnosti.⁷⁶

Može li se kažnjavanje silovanja povezati sa sprječavanjem rađanja nezakonite djece? Rano germansko pravo nije razlikovalo zakonitu i nezakonitu djecu, tj. bračnu i izvanbračnu pa u Franačkoj za vladavine Merovinga izvanbračna djeca stječu i kraljevske titule.⁷⁷ Kasnije se, pod utjecajem Crkve, koja je nastojala suzbiti postojanje izvanbračnih zajednica, poligamije i konkubinata, status izvanbračne djece promijenio.

U Franačkoj je, uz silovanje, spolno zlostavljanje svako djelo koje izaziva osjećaj srama i ruši ugled te izaziva društvenu osudu. Merovinške žene trebale su paziti na dobar glas. Svako dodirivanje od strane muškarca koji nema nad njima *mundium* doživljavano je u javnosti kao spolno uznemiravanje. Titul XX. Salijskog

72 Vidi Monumenta Germaniae Historica, Lex Visigothorum, str. 156.

73 Knjiga III., titul III., odredba 12.

74 Gregor iz Toursa (538.-594.), franački kroničar. Napisao *Historia Francorum*, knjige I-X. Vidi Gregory of Tours, *The History of Franks*, trans. Lewis Thorpe, London 1974., te Gregory of Tours, *The History of Franks*, pr. Brehaut Earnest, Baltimore, 1916. dostupno na: <https://sourcebooks.fordham.edu>, posjećeno 13.5.2018.

75 Titul IV. *Lex Visigothorum*.

76 Ako je preljub učinjen uz pristanak žene oboje postaju robovi.

77 Vidi Brundage J. A., *Law, Sex and Christian Society in Medieval Europe*, Chicago 1987.

zakonika pod nazivom *De manu strigendo*⁷⁸ određuje kazne, tj. naknade za takav delikt. Slobodan čovjek koji uhvati za prste slobodnu ženu i to mu se dokaže smatrat će se krivim i platiti 15 solida (*Si quis mulierum ingenuam aut feminam digitum strinxerit, sol. XV cul. ind.*). Kazna, tj. naknada povećavala se dodirivanjem onih dijelova tijela koji su se povezivali s intimnijim odnosima između žena i muškaraca. Prema tomu, *Si brachium praesserit, sol. XXX conponat*, tj. „tko stisne ženu za podlakticu kaznit će se s 30 solida“. Također i *Certe si super cubitum manuum miserit, mal. chamin ho est IMCCCC din. qui f. sol. XXXV culp. indc.*, tj. „tko dira nadlakticu platit će 35 solida“.

Slično, ali manje određeno s obzirom na dijelove ruke, određuje Ripuarski zakonik. *Si quis ingenuam mulierem manu strinxerit, quindecim solidos culpabilis iudicetur. Certe U si super cubitum manum miserit, 30 solid. multetur.*⁷⁹ Kazna raste u skladu s pretpostavljenim namjerama počinitelja, odnosno, zla namjera je uočljivija doticanjem dijelova tijela povezanih s intimom žene. Tu namjeru otkrivaju i neke druge radnje, poput otkrivanja ili razodijevanja nekih organa, pa su u kasnijem razdoblju dodane i odredbe za zadizanje suknje i otkrivanje koljena te skidanje pokrova s glave. U prvom slučaju će kazna biti 6 solida, dok je za zadizanje suknje do bedara kazna dvostruka.

4.2. Kazneno djelo otmice (i silovanja)

Otmica je kazneno djelo koje je u Franačkoj očito po učestalosti zauzimalo mjesto odmah nakon krađe. U Salijskom zakoniku postoji jezična distinkcija između silovanja (*per virtutem mechatum facere*) i otmice (*raptus*), no kod ostalih barbarskih zakona pojam *raptus* objedinjuje oba djela.

Koliko je to ozbiljno kazneno djelo i kakve posljedice ima opisuje događaj u kojem je Magnatrude, žena biskupa Le Mansa, čuvši dojavu o namjeri otmice svoje kćeri, organizirala obranu u kojoj je pokušaj spriječen, a mnogi od otmičara pobijeni.⁸⁰ I samovoljni odlazak žene od kuće vjerojatno se tretirao kao otmica.⁸¹ Odnosno, napuštanje muža ili osobe pod čijim je skrbništvom ili *mundeburdiumom* žena ili djevojka vjerojatno je imalo oblik otmice. Žena bez pomoći jedne ili više muških osoba teško se mogla udaljiti te zamesti trag. Odlaskom se ruši sustav *mundeburdiuma* na kojem počiva cijelo društvo, a dolazi u pitanje i *mundeburdium regis*, zaštita koju kralj daje svojim podanicima koji su izvan plemensko-rodovske zaštite: klericima, hodočasnici, ljudima bez srodnika, udovicama i siročadi.⁸²

Otmica već zaručene djevojke, nije bila samo nasilan čin već i jedan od načina pokušaja sklapanja braka koji roditeljima nije po volji. Ako je oteta osoba bila udovica moglo se računati i na njenu imovinu. Uz udovice otmicama su bile posebno izložene

78 Kod nekih tekstova zakonika taj naziv je *De manu strigendo vel brachio mulierum stringendum*.

79 Titul 43. (39.), *Lex Ribuarua*. Za dodirivanje ruke kazna je 15 solida, a nadlaktice 30 solida.

80 Vidi Grgur iz Toursa, *Historia Francorum*, knjiga X, 5. dostupno na: <https://sourcebooks.fordham.edu>, posjećeno 16.5.2018. U ovom djelu Grgur za Magnatrude navodi da je „glava domaćinstva“.

81 Kurtović navodi da je napuštanje muža vjerojatno bilo oblik otmice. Vidi Kurtović, *Opća povijest prava i države*, str. 169.

82 *Ibid.*, str. 145.

i redovnice čija je imovina također mogla biti razlog počinjenja ovog djela.⁸³

Titul XIII.⁸⁴ Salijskog zakonika *De raptu ingenuorum*, kojeg čine nekoliko odredbi otkriva da su počinitelji često djelovali u grupi te da je česta bila uporaba oružja. Naknada za otmicu ovisi o broju počinitelja, načinu počinjenja te društvenom statusu počinitelja i žrtve. Ukoliko je žrtva slobodna žena koja se slobodno kretala, tj. kad otmica nije podrazumijevala i provalu u neki prostor, određene su naknade u različitim visinama ovisno o broju počinitelja: 1. *Si tres homines ingenuam puellam rapuerint, mal. scodo hoc est tricinus sol. cognatur exsolvere.* („Ako tri čovjeka otmu slobodnu djevojku trebaju isplatiti 30 solida.“), 2. *Illi sui superis tres fuerint quintos sol. servant.* („Oni kojih bude više od tri zaslužuju platiti po pet solida.“), 3. *Qui cum sagittas fuerint, ternos sol. culp. indici.* („Oni koji budu sa strijelama neka se krivi osude po tri solida.“). Čini se da su oni koji su sudjelovali u otmici, a bilo ih je više od troje smatrani samo pomagačima jer su pojedinačne kazne za njih bile manje. Počinitelji na koje se odnose navedene odredbe 1., 2. i 3. titula XIII. nisu nazvani otmičarima i možemo samo nagađati koja je razlika između „onoga koji otme“ i „otmičara“ ili *raptores vero*. Pretpostavljamo da je osnova razlikovanja odnos žrtve i počinitelja, tj. da se pojam „otmičar“ odnosio na stranu ili nepoznatu osobu. Prema odredbi 4. kazna za otmičara je 63 solida. Ista se naknada propisuje i ako je djevojka oteta iz zaključanih prostorija ili prostorija u kojima radi (*Si vero puella ipsa deintro clave aut de screuna rapuerint, praecium et causa superius conpraehensa culp. indic.*⁸⁵). Naknada za otmicu djevojke koja je pod kraljevom zaštitom određena je također u istom iznosu, ali naknada se nije isplaćivala onome koji zastupa djevojku već kralju (*Si vero puella qui trahitur in verbum regis fuerit, fritus exinde IIMD din. qui f. sol. LXIII est.*). Kazna za počinitelja otmice koji je u nečijoj službi ili je poluslobodna osoba bila je smrt. Odredba 7. titula XIII. navodi: *Si vero puer regi vel litus ingenuam feminam traxerit, de vita culp. esse debet.*, tj. „Ako kraljev sluga ili lit otme slobodnu ženu odgovara životom.“ Odlazak slobodne žene s robom i slobodnog čovjeka s robinjom povlači gubitak pravnog statusa pa slobodna osoba postaje rob (*Si vero ingenuam puellam de illis suam voluntatem servum secuta fuerit, ingenuitatem suam perdat. i Ingenuus si ancilla aliena prisserit similiter paciatur.*). Potvrda je to netoleriranja bračnih zajednica između osoba različitoga pravnog statusa. I brak sa slobodnom ženom koja je već nekom obećana, bez odobrenja skrbnika, ima oblik otmice te se jednako kažnjava sa 63 solida (*Si quis sponsam alienam tulerit et eam sibi in coniugio copulaverit, IIMD din. qui f. sol. LXIII culp. indic.*)⁸⁶

Slično Salijskom zakoniku, odredbom 38. (34.) regulira otmicu Ripuarski zakonik, no tu otmica podrazumijeva i silovanje koje nije posebno naveden delikt kao u Salijskom zakoniku.⁸⁷ Neki znanstvenici smatraju da se pojam *raptus* više odnosi

83 Vidi Colman, *The Abduction of Women in Barbaric Law*, str. 68.

84 Titul XV. koji se može odnositi na ubojstvo slobodnog čovjeka ili uzimanje žene od muža ne bismo svrstali pod kaznena djela otmice.

85 Odredba 5.

86 Vidi Weinhold, K., *Die Deutschen Frauen in dem Mittelalter: Ein Beitrag zu den Hausalterthümern der Germanen*, Wien 2015., str. 281.

87 Nema razlike pojmova *raptus* i *per virtutem mechatus facere* koja postoji u Salijskom zakoniku.

na samu otmicu nego silovanje te stavljaju naglasak na to biće kaznenog djela.⁸⁸ No za pretpostaviti je da je onaj koji je oteo ženu prije svega imao na umu seksualno iskorištavanje. Prema Ripuarskom zakoniku *Si quis ingenuus ingenuam rapuerit, bis centeros solid. noxius iudicetur. Quod si tres ingeni cum ipso fuerint, unusquisque eorum bis trigenos solid. noxii*. Dakle, „ukoliko slobodan čovjek otme slobodnu ženu osuđuje se na 200 solida“. „Ako je bilo troje otmičara trebaju platiti svaki po 60 solida.“ U 7. stoljeću Ripuarski zakonik posebno od otmica štiti redovnice, a to čini i *Lex Baiuvariorum*.

Vizigotski zakonik drukčije uređuje dobrovoljni odlazak slobodne žene ili udovice u tuđu kuću radi odnosa s osobom suprotnog spola (titul o preljubu). Ne primjenjuje se odredbe o otmici. Ukoliko se osoba u čiju je kuću žena otišla želi oženiti tom djevojkom, ili udovicom, dat će njenim roditeljima, ili skrbniku onu vrijednost koju oni zatraže i neće biti kažnjen. Ipak, djevojka će biti razbaštinjena, ako roditelji ne odluče drukčije.

Burgundski zakonik u titulu XII. za otmicu djevojke određuje kaznu od 12 solida: *Si quis puellam rapuerit, pretium quod pro puella daturus erat, in novigildo cogatur exsolvere et homine solidos XII*. Ukoliko počinitelj nema novca, mora svoj život predati u ruke roditelja djevojke da rade s njim što hoće. Ako je djevojka otišla od kuće svojom voljom radi odnosa s počiniteljem on je dužan platiti iznos koji bi platio njenim roditeljima za sklapanje braka⁸⁹ i oslobađa se odgovornosti ako je djevojka vraćena *incorrupta*. No, ako je počinitelj rob, a oteta slobodna žena, i djelo se dokaže, roba će snaći smrtna kazna (kao i djevojku koja je svojevrijedno bila u vezi s robom⁹⁰). Zakonik ne navodi kojim dokaznim sredstvom će se dokazivati otmica kada je oteta slobodna žena. Vjerojatno se radilo o iskazu žrtve temeljenom na njenom ugledu.⁹¹

4.3. Kazneno djelo tjelesnih povreda koje za posljedicu imaju teška ili laka oštećenja

Iako u Salijskom zakoniku žene nisu posebice navedene kao žrtve kaznenih djela tjelesnih povreda, među kaznena djela nasilja nad njima možemo ubrojiti i djela koja su navedena u nekoliko titula među kojima je i titul XVII. pod nazivom *De vulneribus*. Među kaznenim djelima u tom titulu su: probadanje otrovnom strijelom, razbijanje lubanje udarcem, napad s dubokim ranama (tako da je rana vidljiva i duboka), izazivanje otvorenoga krvarenja, udaranje tvrdim predmetima te napad šakama.

Kaznena djela trovanja iz titula XIX., *De maleficiis* te sakaćenja iz titula XXIX., *De dibilitatibus*, u kojem su određene naknade prema dijelovima tijela ne razlikuju žrtve. *Wergeld* i *busse* i u tim slučajevima su određeni za žene jednako kao i za

88 Tako Stone, S. R., *Masculinity, Nobility and the Moral Instructions of the Carolingian Lay Elite*, thesis for the degree of Doctor of Philosophy, King's College, London, 2005.

89 Kasnije se, ako je djevojka u vezi s otmičarom, smanjila na pola. Vidi Fischer Drew, K., *The Burgundian Code*, Philadelphia 1996. str. 31.

90 Slobodnoj djevojci koja je bila u vezi s robom život može biti pošteđen voljom njene obitelji, no kao robinja će nadalje služiti kralju.

91 Tako Fischer Drew, K., *The Burgundian Code*, str. 45.

muškarce.

Ističemo odredbe titula XXIV. iz kasnijeg razdoblja salijskog prava prema kojima: *Si quis ingenuam puellam extra consilium parentum tundere praesumserit cui fuerit adprobatum, malb. tuscadas sunt din. IMDCCC fac. sol. XLV cul. ind.*⁹² ili u jednostavnijoj verziji: *Si vero puellam sine consilio parentum totunderit, solid. XLV culp. iud.* „Ako netko, bez savjeta roditelja istuče djevojku, neka bude osuđen na 45 solida.“ Ova se odredba može iščitati i kroz pravo roditelja na fizičko kažnjavanje kćeri, odnosno da uz suglasnost roditelja određeno djelo izgubi kvalifikaciju kažnjivog.

Ripuarski zakonik također kod kaznenih djela tjelesnih povreda posebice ne navodi žene kao žrtve, kao niti Vizigotski zakonik u knjizi VI. *De isceleribus et tormentis*.

Lex Alamannorum kažnjava s dva solida svakoga tko udari slobodnu ženu,⁹³ a *Lex Visigothorum* uz djedove štiti i bake te uz očeve i majke od svake povrede koji im mogu nanijeti djeca ili unuci u kućanstvu.⁹⁴

4.4. Kazneno djelo ubojstva i ubojstva trudne žene

Salijski zakonik određuje naknadu - kaznu za ovo djelo u dva titula,⁹⁵ dok se u Ripuarskom zakoniku odredbe 12., 13., 14. i 15. odnose na kaznena djela ubojstva žena s obzirom na njihovu dob i zanimanje.

Titul XXIV. Salijskog zakonika, koji se odnosi na ubojstva *parvolorum*, tj. nejakih, uz ubojstva dječaka, navodi i ubojstva slobodnih žena. Pritom su predviđene kazne po kojima bismo mogli zaključiti da su i u srednjem vijeku uvažavali kategoriju posebno ranjivih osoba s obzirom na dob i stanje te da su s obzirom na te kvalifikatorne okolnosti određivane i kazne. Titul XXIV. uz odredbe 1. i 2. (kazna od 600 solida za ubojstvo muškog djeteta) u odredbi 3. određuje kaznu za ubojstvo izazvano zlostavljanjem trudne žene *si quis femina ingenua et gravida trabaterit si moritur*. Kazna je tri puta veća nego za ubojstvo slobodnog muškarca i iznosi *XXVIIIIM din, qui f. sol. DCC*, tj. 700 solida.⁹⁶ Čini se da je Salijski zakonik, što se tiče zaštite trudnica, kao kategorije koja je zbog svog stanja znatno manje u mogućnosti sama se obraniti, osjetljiviji od zakona suvremenoga zakonodavstva. Naime, prema suvremenom hrvatskom kaznenom pravu postoji mogućnost da ubojstvo trudnice nema oblik kvalificiranog ubojstva⁹⁷ u slučaju kada počinitelj ubojstva nije znao ili nije mogao

92 Tekst H. Objašnjenje za tekst H vidi u: MGH, LL nat. Germ., Pactus legis Salicae, Textklassen, str. IX.

93 Udarac koji nije izazvao ranu, tj. krvarenje. Kazna se smanjuje za napad na niže slojeve.

94 Vidi Scott, S. P., *The Visigothic Code*, London 1982., str. 183-184.

95 Mogućnost analogne primjene titula XV. na žene čini nam se neznatnom.

96 Tekstovi A1 i A2. O razlici u tekstovima Salijskog zakonika vidi supra. Pri istraživanju razlika koje su nastale pri prijepisima s obzirom na vrijeme nastanka (tekstovi A1 i A2) uočili smo razliku u preračunavanju dinara u solide. U nekim tekstovima merovinškog razdoblja 28.000 dinara iznosi 800 solida dok je u nekima to 700 solida. Možemo pretpostaviti da je razlika nastala zbog inflacije ili pogreške u prepisivanju, no izvjesno je da je u kasnijem razdoblju kazna za isto djelo bila ista ili neznatno manja, 700 ili 600 solida (*XXIIIIM fac. sol. DC cul. iud.* Vidi tekst B. MGH, LL nat. Germ., Pactus legis Salicus, str. 90.

97 Vidi Derenčinović, D., Cvitanović, L., Munivrana, M., Vajda, M., Turković, K., Posebni dio

znati da je žena trudna.

I u ostalim germanskim zakonicima štiti se život trudnica visokim kaznama. Anglosaksonska prava kasnijeg razdoblja (8. i 9. stoljeće) za smrt trudne žene određuje smrtnu kaznu ili *wergeld* u punom iznosu za život žene te pola iznosa za život djeteta.⁹⁸

U spomenutom titulu XXIV. Salijskog zakonika *De homicidiis parvolorum*, uz odredbe koje određuju kazne za ubojstvo djece i trudnica, nalaze se dvije odredbe koje se odnose na ubojstvo žena u fertilnoj dobi i nakon te dobi: *Si quis femina ingenua postquam coeperit habere infantes occiderit, XXIIIIM din. qui f. so. DC culp. iudic. te: Post medietate quod infantes non poteast habere, VIIIM din. qui f. sol. CC culp. iudic.* Odnosno, „Ako netko ubije slobodnu ženu nakon što je počela rađati djecu kriv neka se osudi na 24.000 dinara što čini 600 solida.“ te „Nakon što ne može rađati djecu neka se kriv osudi na 8.000 dinara što čini 200 solida.“ Iako istodobno pokazuje i prirodu te zaštite, titulu XXIV. potvrđuje teoriju o zaštiti žena, odnosno tezu ovog rada o osjetljivosti na „žensko pitanje“. Činjenica da je kazna za ubojstvo žene u fertilnoj dobi veća tri puta ne umanjuje ovu tezu. Ona se mora sagledati u okolnostima visoke stope smrtnosti te kratkoga životnog vijeka. Veći broj stranih i domaćih izvora⁹⁹ navodi da se vrijednost žene mjerila prema mogućnosti rađanja, propuštajući pritom naglasiti da okolnosti srednjovjekovnoga života i ne mogu imati druge kriterije vrednovanja žena te da je stopa smrtnosti bila jako visoka. Ubojstvo žene se kažnjava kao gubitak osobe u ulozi kćeri, supruge ili majke, ali i gubitak člana društva u kojem kolektivitet nadilazi individualnost. Sama činjenica da se žrtva sagledava kroz ulogu koju ima u obitelji i društvu nužno ne umanjuje ni intenciju zakonodavca (naroda, kralja...) ni svrhu kazne.

Kazna za ubojstvo žene je tri puta veća nego za ubojstvo muškarca, a mogla se opravdati i drugim razlozima osim fertiliteta, jer se odnosila i na žene koje nisu u dobi za rađanje. Valja naglasiti da su od kasnog 8. stoljeća posebnu zaštitu uživale i žene od kojih se potomstvo nije očekivalo kao što su siromašne udovice i redovnice.¹⁰⁰

Neki izvori navode da je kazna ili *wergeld* za ubojstvo neudane žene koja je u fertilnoj dobi prema nekim zakonicima bila tri puta veća od *wergelda* za muškarca jer je njena obitelj za nju mogla udajom dobiti i određenu svotu novca, pri čemu ističu razliku u sposobnosti preživljavanja.¹⁰¹ Takvim navodima treba suprotstaviti činjenicu da je obitelj od muškog člana imala znatno više koristi (fizička snaga, zaštita, zastupanje) od iznosa koji je za ženskoga člana obitelj mogla jednokratno primiti.

Bavarski zakonik koji određuje dvostruko veće kazne za ubojstvo žena opravdava razliku u visini kazne činjenicom da žene za razliku od muškaraca ne nose

---

kaznenog prava, str. 64.

98 Vidi Attenborough, F. L., *Laws of the Earliest English Kings*, Cambridge, str. 69. Tekst dostupan na: <http://archive.org/details/cu319240707153519>, posjećeno 22.2.2018.

99 Vidi npr. Valković, M., *Uloga žene u javnom životu europske civilizacije*, Bogoslovska smotra, vol. 60, 3-4., Zagreb 1991., str. 196.

100 Vidi Harper Dunn, K., *Germanic Women: Mundium and Property, 400-1000*, Thesis Prepared for the Degree of Master of Science, University of North Texas, 2006, str. 107, dostupno na: <http://citeseerx.ist.psu.edu>, posjećeno 20.12.2017.

101 Tako Harper. Ona navodi da su muškarci ionako ginuli.

oružje, odnosno ne mogu se braniti.

U Salijskom zakoniku se titulom XLI. *De homicidiis ingenuorum* posebno regulira ubojstvo slobodnih pa nije posve jasna svrha titula XV. čija se odredba (uz ubojstvo slobodnog čovjeka *si quis hominem ingenuum occiderit*) odnosi na „uzimanje“ supruge od živog muža (*a vivo marito*). Toj je odredbi istovjetna odredba 39. Ripuarskog zakonika: *Si quis uxorem alienam tulerit vivo marito, ducenos solidos multetur*.¹⁰²

Titul XLI. *Lex Salica* (uz odredbe o ubojstvu slobodnog Franka, onoga koji živi po Salijskom zakonu, Rimljanina, zemljoposjednika Rimljanina te nemoćne i već osakaćene osobe kao i pokušaja ubojstva slobodnog čovjeka bacanjem u bunar i ubojstva osobe u kraljevoj pratnji) odnosi se i na ubojstvo slobodne žene. Za ubojstvo slobodne žene i ovim je titulom predviđena kazna od 600 solida. Za ubojstvo žene s pokušajem prikrivanja (bacanjem tijela u vodu ili bunar ili sakrivanjem, tj. *in aquam aut in poteum miserit aut de quibuslibet celaturis texerit*) kazna se povećavala tri puta i iznosila je 1.800 solida. U tom je slučaju Ripuarski zakonik istovjetno odredio kaznu za ubojstvo žene uz dodatak koji se odnosi na nepriznavanje zločina. U slučaju nijekanja ubojstva od strane počinitelja za dokazno sredstvo određena je prisega sa sedamdeset i dva suprisežnika koje će tek rijetko poštovani (moćni) moći naći. Suprisežnik je, za razliku od svjedoka, prisegom potvrđivao moralne osobine stranke, u ovom slučaju osumnjičenog, što je u franačkom sudskom postupku kao postupovna radnja imalo nemalu važnost. Za ubojstvo muškarca *Lex Ribuarica* određuje: *Si quis hominem ingenuum Ribuarium interfecerit, 200 solid. culpabilis indicetur; aut si negavit, cum 12 iuret.*, dok za ubojstvo žene titul 12. *De homicidio mulierum* istog zakonika kaže: *Si quis feminam Ribuaricam interfecerit, postquam parere coeperit usque ad quadragesimum annum, sexcentos solid. culpabilis iudicetur. Aut si negaverit, cum 70 duobus iuret.*¹⁰³ Osim toga, Ripuarski zakonik razlikuje i posebno normira kaznena djela ubojstva djevojaka (13. *De homicidio puellarum*), redovnica (14. *De muliere ecclesiastica*) i mladih redovnica (15. *De puella ecclesiastica*) pritom je kazna za ubojstvo djevojke 200 solida, kazna za ubojstvo redovnice 300 solida, a kazna za ubojstvo mlade redovnice (koja je navršila dvanaest godina) najmanja i iznosi 100 solida. Za komentatore ripuarskog prava te tri navedene odredbe čine skupinu odredbi pod nazivom *De feminam ribuaricam interfecta*. Očigledno je da su i Ripuarci poznavali neku vrstu kvalificiranog ubojstva.

Muškarac koji ubije svoju ženu zatekavši ju u preljubu neće po *Lex Burgundionum* biti procesuiran kao što to neće biti ni za ubojstvo onoga s kime je zatekao ženu.¹⁰⁴ No, prema *Lex Ribuarica* ni onaj koji je ubojstvo počinio braneći svoju ženu neće biti optužen za ubojstvo. Ako suprug „bez prava“ ubije ženu morat će prema *Edictum Rothari* platiti čak 1.200 solida i to pola iznosa njenoj obitelji, a pola kralju.

Uz ubojstvo trudne žene treba spomenutu odredbu titula XXIV. Salijskog zakonika koja se odnosi na ubojstvo ploda ili novorođenčeta („prije nego i ime

102 „Tko otme tuđu suprugu od živog muža, plaća dvjesto solida.“ Prijevod Zrinka Erent Sunko.

103 „Ako tko ubije ripuarsku ženu nakon što je počela rađati do 40 godina neka se kriv osudi na 600 solida. Ako niječće dva puta 70 solida plaća.“

104 Vidi LXVIII. *De adulteriis, Lex Burgundionum*.

ima“).¹⁰⁵ Neki germanski zakonici za smrt ploda ili novorođenog djeteta određuju veću kaznu ako se izazove pobačaj ženskog djeteta. *Lex Alamannorum* u titulu 88. propisuje kaznu za onoga tko izazove pobačaj trudnoj ženi tako da je kazna za muško dijete 12 solida, a za žensko 24, ako je pobačaj izveden da se može raspoznati spol djeteta.¹⁰⁶

Neki izvori dovode u vezu ubojstvo žena sa zabranom razvoda u kasnijem razdoblju, ali takvi navodi ne mogu biti potkrijepljeni dokazima. Naprotiv, broj ubijenih žena u 9. stoljeću čini se da je bio jednako velik kao i u merovinško doba.¹⁰⁷ Razloge prije valja tražiti u sveprisutnom nasilju i cijeni koju je život imao u to vrijeme.

4.5. Kazneno djelo uvrede, sramoćenja i klevete

U Salijskom zakoniku nalaze se i dva kaznena djela koja bismo danas mogli svrstati u kaznena djela uvrede, sramoćenja i klevete.¹⁰⁸ Nekada razlike između ovih djela nije bilo pa se nazivanje neke žene bludnicom ili vješticom smatra i uvredom i klevetom i sramoćenjem, ukoliko onaj tko neku ženu tako nazove ne može dokazati svoju tvrdnju.

Prema titulu XXX. Salijskog zakonika *De conviciis* ako netko *mulierem ingenuam* nazove *meretrice*, tj. bludnicom, a to ne može dokazati, kazna je 45 solida. Počinitelji su mogli biti i žena i muškarac. Ukoliko je netko nazvao muškarca bludnikom (*cinitum*) ili poganinom kazna je bila petnaest puta manja, zbog razloga kojeg i ne treba objašnjavati.

Nazivanje neke žene vješticom teže je kazneno djelo pa se posebno u titulu LXIV. *De herburgium* određuje: *Si quis mulierem ingenuam stria clamaverit et probare non potuerit, MMD dinarios in triplum qui faciunt solidos CLXXXIX culpabilis iudicetur.*, tj. „ako netko slobodnu ženu nazove vješticom i ne može to dokazati, neka se kriv osudi na tri puta 2.500 dinara, koji čine 189 solida.“ Nazivanje neke žene vješticom teže je kazneno djelo jer su i posljedice ove klevete i sramoćenja veće. Teret dokazivanja bio je na počinitelju, s time da u titulu LXIV. Salijskog zakonika dokazivanje nije

105 Izazivanje pobačaja je kazneno djelo, s time da Salijski, Vizigotski i Bavorski zakonik posebno reguliraju to djelo kao djelo posljedice spravljanja otrova, odnosno sredstva koje izaziva pobačaj. U tome je osobito strog Vizigotski zakonik koji za to djelo propisuje smrtnu kaznu bez obzira je li posljedica bila i smrt žene ili ne.

Kazneno djelo čarobnjaštva, tj. spravljanja otrova nalazimo u primitivnih naroda ranoga srednjeg vijeka. Alemanni i Burgundi nazivaju žene koje se bave čarobnjaštvom *herbariae*. Rotarijev edikt (cap. 376) propisuje zabranu bavljenja magijom nad ljudima propisujući tešku kaznu za to djelo. Po vizigotskom pravu i drugim germanskim pravima delikti, kao npr. bavljenje magičnim činima zbog prouzrokovanja pobačaja imali su kao posljedicu pad u ropstvo. Leicht, P. S., *Storia del diritto italiano, Diritto privato. Parte prima, Diritto delle persone e di famiglia*, Milano 1960, str. 38; Guerra Medici, M. T., *I diritti delle donne nella società altomedievale*, Napoli 1986, str. 32.

106 Vidi tekst *Lex Alamannorum* na: <https://www.jku.at>, posjećeno 23.2.2018.

107 Stone, S. R., *Masculinity, Nobility and the Moral Instructions of the Carolingian Lay Elite*, str. 232.

108 U srednjem vijeku jednostavnost procjene tvrdnje nije davala mogućnost razlikovanja.

potrebno ukoliko se kleveće muškarac. Nazvati ženu vješticom prema *Pactus Legis Alamannorum* kažnjavalo se s 80 solida i taj se iznos povećavao ovisno o dokaznim sredstvima i pravnom statusu žene.¹⁰⁹

4.6. *Kazneno djelo nasilja nad ženom koje za posljedicu ima pobačaj ili smrt novorođenčeta*

Svi zakonici germanskih plemena sadrže odredbe o pobačaju. Mogu se podijeliti u dvije skupine: trovanje i vraćanje te povrede i ubojstva. Prva skupina odnosi se na voljno izazvani pobačaj,¹¹⁰ dok je druga vezana s tjelesnom povredom koja za posljedicu ima pobačaj („ubojstva djeteta koje je još u utrobi majke“).¹¹¹

Kazna za ubojstvo djeteta u utrobi majke ili djeteta koje je novorođenče, tj. još nema imena, je 100 solida. *Si vero infantem in utero matris suae occiderit ante quod nomen habeat cui fuerit adprobatum, IIIIM din. qui f. sol. C culp. iudic.* Iznos od 100 solida je polovica *wergelda* koji se plaća za odraslu osobu.

Treći merovinški kapitularij postrožio je kazneno djelo pobačaja izazvanog nasiljem prema ženi te odredio: *Si quis mulierem ingenuam oregnantem in ventre aut in renis oercusserit pugno aut calce et ei pecus non excutiat et illa propter hoc gravata fuerit quasi usque ad mortem, CC solidos culpabilis iudicetur.* Kapitularij definira nasilno djelo kao udarac šakom ili stopalom u trbuh ili bubreg trudnice, pri čemu je kazna 200, 600, 900 ili čak 2.400 solida ovisno o posljedicama i dobi žene. Radi se o višestruko većoj kazni od one koja je određena u *Pactus legis Salicae*.

U Ripuarskom su zakoniku¹¹² ubojstvo trudne žene, ubojstvo ploda u utrobi te čedomorstvo povezani u jednoj odredbi: *Si quis partum in feminam interfecerit seu natum, priusquam nomen habeat bis quinquagenos solid. culpabilis iudicetur. Quod si matrem cum partu interfecerit, septingentos solid. multetur.* Kazna je dakle, za smrt ploda¹¹³ i čedomorstvo, kao i za pokušaj trovanja, 100 solida, dok je kazna kada je pobačaj izazvao i smrt žene 700 solida.

I u ostalim germanskim zakonima nalazimo slične odredbe, a Vizigotski zakonik ima poseban titul o pobačaju¹¹⁴ i kažnjava nasilno izazvani pobačaj koji izazove smrt trudnice kao svako drugo ubojstvo. Slične odredbe o ubojstvu ploda i smrti novorođenog djeteta ima i *Lex Alamannorum* u titulima LXXVII. i LCI.

Za pobačaj bez smrtnih posljedica po ženu određuju se novčane kazne zavisno o starosti ploda. Burgundski i Ostrogotski zakonik reguliraju pobačaj u okviru odredbi o tjelesnoj povredi, a *Lex Langobardorum*, navodeći da se radi o neželjenom činu (*nolendo*), jasno razlikuje i definira namjerno izazvani pobačaj od slučajnog pobačaja

109 Titul XIV. *Pactus Legis Alamannorum*.

110 Pobačaj kao voljan čin ne spada u temu ovoga rada.

111 Titul XXIV. Salijskog zakonika. Na kažnjavanje namjernog izazivanja pobačaja odnose se druge odredbe.

112 U kojem se također nasilno izazvani pobačaj može podvesti pod djelo *De maleficiis*.

113 Nema razlike između ranijeg i kasnijeg razdoblja trudnoće odnosno starosti ploda kao u vizigotskom pravu. Vidi više u Elsackers, M. J., *Reading between the lines: Old Germanic and early Christian views on abortion*, dissertation, University of Amsterdam 2010., str. 331-333.

114 Vidi *Lex Visigothorum*, knjiga VI., titul III., odredba 2.

kao posljedice tjelesne povrede.¹¹⁵

4.7. *Ostala kaznena djela nasilja nad ženama*

Jedno od kaznenih djela nasilja bilo je i ograničenje kretanja žena. Salijski je zakonik štitio slobodu kretanja pa je zapriječiti slobodan prolaz ili gurnuti bilo ženu bilo muškarca u prolazu bilo kažnjivo, no kazna za počinjenje tog djela nad ženom bila je tri puta veća. *Si quis mulierem ingenuam via sua ostaverit aut inpixerit, mal. machina hoc est MDCCC din. qui f. sol. XLV culp. iudic.*¹¹⁶ Ako, dakle, „netko slobodnu ženu na njenom putu zapriječi ili ju gurne neka se kriv osudi na 1.800 dinara što čini 45 solida“¹¹⁷ (kazna za isto djelo počinjeno nad muškarcem bila je 15 solida). Fizički jači, i oružju vičiji, muškarci su imali veću mogućnost samoobrane. U kasnijem razdoblju ova odredba kao moguće žrtve uz žene navodi i djevojke (*mulierem aut puellam*).

Među kaznenim djelima nasilja nad ženama bilo je i nasilno odsijecanje kose za koje je u Salijskom zakoniku određena kazna od 45 solida. Ta je kazna povećana u Kapitulariju III. na 100 solida. Burgundski zakonik razlikuje naknadu koju treba primiti žena na ime odštete i kaznu: *Quicumque ingenuus mulieri ingenuae crinem in certe sua praesumpserit capulare, iubemus, ut XXX solidos mulieri ipsi solvat, et multae nomine solidos XII*¹¹⁸ pa se prema tomu za odsijecanje kose ženi daje na ime naknade 30 solida dok kazna iznosi 12 solida. Kratka je kosa bila simbol ropstva, a duga dio ženstvenosti povezan s boljim prilikama za udaju.

Prisiljavanje žene na spolne odnose s drugim muškarcima bilo je posebno kazneno djelo.¹¹⁹ Primjer je to ograničenja *mundiuma* kaznenopravnom zaštitom.

Kod ostalih kaznenih djela, npr. krađe *De furtis* ili štetnih radnji na imovini *De damno*, nije izričito naveden spol počinitelja kao ni mogućih oštećenih osoba. Kod nekih kaznenih djela počinitelj i ne može biti žena. Takvo je, npr. kazneno djelo lažnog svjedočenja koje se i nije moglo odnositi na žene jer one nisu mogle ni biti svjedoci, kao što nisu mogle niti poduzimati radnje u postupku s pravnim učinkom. Ova djela ipak posredno, upravo jer ne spominju žene kao moguće subjekte počinjenja, kaznena djela nasilja nad ženama stavljaju u poseban kontekst.

5. ZAKLJUČAK

Nasilje nad ženama prisutno je od najstarijeg vremena i svako je društvo pod njim podrazumijevalo različita djela. Ipak, nasilje društvo nije toleriralo već je djelovalo protiv njega raspoloživim mehanizmima. U ranom srednjem vijeku teško je bez zadržke govoriti o funkcioniranju države i pravnim mehanizmima. Tim je veća snaga zakonika koji su se od pada Rimskog Carstva do 10. stoljeća pretakali iz običaja

¹¹⁵ Staro pravo ne razlikuje pojmove „prekida trudnoće“ i „pobačaja“.

¹¹⁶ Vidi titul XXXI. *Pactus legis Salicae*.

¹¹⁷ Odredba 2. titula XXXI. *Pactus legis Salicae*.

¹¹⁸ Vidi *Lex Burgundionum*.

¹¹⁹ Vidi Fischer Drew, K., *Lombards Law*, str. 201. Ograničenje ovlaštenja onoga koji ima *mundium*.

u pisano pravo određujući granice dopuštenog, uvodeći red i u odnos podređenih i vlasti. Protupravno ponašanje je neprihvatljivo jer se loše odražava na pojedinca i društvo. Razlog neprihvatanja jednostavan je i opipljiv. Treba preživjeti i održati se. U takvom životu najkorisnija je bila fizička snaga pa je logično bilo prihvatiti muški *mundium*. On je pružao zaštitu iako je podrazumijevao nesamostalnost i podređenost žena. U podređenosti, ili usprkos njoj, društvo je, kažnjavajući nasilje nad ženama kaznama koje donekle nadoknađuju štetu, pokazalo osjećaj za žene koji suvremenom društvu možda nije prihvatljiv, ali je tada bio jedini moguć. Pragmatično je bilo zaštititi ženu od silovanja i otmice kako bi se bolje udala, te u mužu naći zaštitnika i sigurniji život. Pragmatično je zaštititi ženu kao buduću majku koja daje novi život i novoga člana zajednice. Pragmatično je bilo zaštititi tijelo žene kako ne bi u društvu bez organizirane zdravstvene skrbi podnosila bol. Pragmatično je bilo sačuvati ženu od sramote ili klevete kako ne bi doživjela društvenu izolaciju. Ona u takvom surovom okruženju ne bi mogla živjeti samostalno, bez sredstava za život i bilo kakve zaštite. U teškim uvjetima srednjovjekovnoga života pragmatičnost i određivanje vrijednosti prema sposobnosti rađanja kao podloga osjećaja za žensko pitanje gubi negativnu konotaciju. Uz takve odrednice srednjovjekovnog života zaštita žena koju propisuju *leges barbarum* ne čini se više toliko „barbarskom“.

Bez obzira na to o kojem se zakoniku radi, Salijskom, Ripuarskom, Bavarskom ili dr., nasilno ponašanje prema ženi se kažnjava, a vrste i visina kazni više govore u prilog nego protiv postojanja zaštite žena. Prihvatljivost i opravdanost reguliranja pojedinih kaznenih djela i određivanja kazni za počinitelje ne može se mjeriti kriterijima suvremenoga življenja i pravnih načela. Zakonici germanskih naroda određuju kažnjivim djela obljube uz primjenu sile, otmice, tjelesne povrede, ubojstva, izazivanje pobačaja protiv volje trudnice i klevete, u okolnostima života srednjeg vijeka. Naknada štete koju treba namiriti počinitelj ujedno je i odmazda pa su i žrtva i društvo zadovoljeni onoliko koliko to žrtvi omogućuje daljnji život i unosi red u društvo.

Među kaznenim djelima nasilja nad ženama posebno u barbarskim zakonicima treba naglasiti postojanje djela kvalificiranog ubojstva, poput ubojstva trudnice, te djela ubojstva žene s prikrivanjem zločina kod kojih su određene daleko veće kazne. Pojedini zakonici, poput *Lex Alamannorum* i *Lex Visigothorum*, izričito navode žene kao žrtve tjelesnih povreda. Pa iako Salijski i Ripuarski to ne čine, zaštita je postojala. Čini se da ju nije trebalo posebno naglašavati, što je značilo korak naprijed.

Salijski je zakonik u najstarijoj redakciji najbolji primjer potvrde da je pravna zaštita žena kod Germana više od zaštite procijenjene vrijednosti. Iako osobnosti ograničene *mundiumom*, žene su članovi društva, prije svega obitelji i roda, bez kojih pleme ne bi opstalo. Stoga je kazna za ubojstvo žene trostruko veća od kazne za ubojstvo muškarca, a kazna za silovanje nije manja od kazne koja se odnosi na povredu muškarca. Svrha koja se kažnjavanjem postiže nije omalovažena pragmatičnim razlozima među kojima se najviše ističe fertilitet. Upravo suprotno.

Ripuarski zakonik prati odredbe Salijskoga, a kada to ne čini, npr. kod kaznenog djela otmice i silovanja (*raptus*), također određuje kazne prema težini kaznenog djela. Pritom predviđa kazne i za pokušaj. Od ostalih germanskih zakonika za podupiranje

teze ovog rada valja naglasiti važnost odredbi Vizigotskog zakonika kojima se za silovanje određuje kazna u visini cijele imovine, tjelesnog kažnjavanja i gubitka pravnog statusa počinitelja. Ovakva kazna mogla je žrtvi silovanja donijeti očekivanu pravdu.

„Nesavršenost“ *legorum barbarum* o zaštiti žena opravdavaju vrijeme i okolnosti. To je pravo osiguravalo ženama zaštitu prema načelima i mjerilima tog vremena. Razlozi zaštite ne umanjuju njeno postojanje niti se mogu obezvrijediti suvremenim načelima. U slučaju sumnje valja neke stare zakone usporediti s pozitivnim pravom ili pokazateljima uspješnosti njihove primjene. Tako su u Republici Hrvatskoj od 2012. do konca 2016. bliski ili poznati muškarci ubili 72 žene,¹²⁰ dok je u 2017. muškom rukom ubijeno 15 žena.¹²¹ Femicid u Hrvatskoj čini 25-30 % ubojstava. Rast broja ubojstava žena upućuje da zakonske, pravosudne, edukacijske i medijske mjere sprječavanja nasilja nad ženama nisu dale očekivane rezultate, kao i u slučaju silovanja i drugih djela nasilja. Imamo li pravo kritički se osvrtnati na propise barbara i negirati tezu o postojanju običajno/pravne zaštite žena prije 1.200 godina bez obzira na kojim je razlozima ona tada počivala? Imamo li pravo nasilno ponašanje prema ženama u 21. stoljeću nazivati „barbarskim“?

LITERATURA

Vrela i propisi:

1. Decem Libri Historiarum, Historia Francorum, Gregory of Tours
2. Kazneni zakon Republike Hrvatske, Narodne novine, 125/2011.
3. Lex Alamannorum, MGH
4. Lex Baiovariorum, MGH
5. Lex Burgundionum, MGH
6. Lex Ribuarum, MGH
7. Lex Salica, MGH
8. Lex Visigothorum, MGH
9. MGH, Monumenta Germaniae Historica, dostupno na: <http://www.dmgh.de>, posjećeno 13.7.2013.
10. Pactus legis Salicae, MGH
11. Pardessus, J. M., Salic law, Toronto 1843., dostupno na: <http://archve.org/details/loisaliqueourecu00pardoft>, posjećeno 1.8.2013.
12. Sohm, R., Zeitschrift für Rechtsgeschichte, Bd. 5., Weimar 1866., dostupno na Digitale Bibliothek des Max-Planck-Instituts für Europäische Rechtsgeschichte <http://dlib-zsmpier.mpg.de>, posjećeno 22.7.2013.

Knjige i članci:

1. Antokolskaia, Masha, Harmonisation of Family Law in Europe: A Historical Perspective, Antwerpen, Oxford, 2006.
2. Attenborough, Frederick Levi, Laws of the Earliest English Kings, Cambridge 1922.
3. Bardsley, Sandy, Women's Roles in the Middle Ages, Westport, Conn., London, 2007.
4. Bartulović, Željko, Povijest prava i države, I. dio – Opća povijest prava i države, Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci, Rijeka 2014.

120 Vidi: www.prs.hr, posjećeno 20.3.2018.

121 Najnoviji podatci Ureda Pravobraniteljice za ravnopravnost spolova.

5. Bayerle, Katrin, *Einsatzfelder des weltlichen Bannes im Frühmittelalter*, Köln, 2004.
6. Beyerle, Franz, *Die Gesetze der Langobarden*, Band 1, *Edictus Rothari*, 1962.
7. Bilokapić, Šimun, *Etički vidovi kemijske kastracije, Crkva u svijetu*, 45, br. 3., Split, 2010., str. 333-354.
8. Colman, Rebecca V., *The abduction of women in barbaric law*, *Florilegium*, vol. 5, Toronto, 1983.
9. Derenčinović, Davor, Cvitanović, Leo, Vajda Munivrana, Maja, Turković, Ksenija, *Posebni dio kaznenog prava*, Zagreb, 2013.
10. Elsackers, Marriane J., *Reading between the lines: Old Germanic and early Christian views on abortion*, Dissertation, University of Amsterdam, 2010.
11. Ennen, Edith, *Frauen in Mittelalter*, München, 1994.
12. Eckhardt, Karl August, *Die Gesetze des Karolingerreiches*, Band 3, 1934.
13. Feldbrugge, Ferdinand Joseph Maria, *The Laws Beginnings*, Leiden, 2003.
14. Fischer Drew, Katherine, *Lombard Laws*, University of Pennsylvania Press, Philadelphia, 1996.
15. Fischer Drew, Katherine, *The Burgundian Code*, University of Pennsylvania Press, Philadelphia, 1996.
16. Fischer Drew, Katherine, *The Laws of the Salian Franks*, University of Pennsylvania Philadelphia, 1991.
17. Goetz Hans Werner, *Frauenbild und Weibliche Lebensgestaltung im Fränkischen Reich* u: Baltrusch-Schneider, D. B., Heidrich, I., Kuchenbuch, L., McKitterick, R., *Weibliche Lebensgestaltung im frühen Mittelalter*, Köln/Weimar, 1991., str. 45-64.
18. Guerra Medici, Maria Teresa, *I diritti delle donne nella società altomedievale*, Napoli, 1986.
19. Harper Dunn, Kimberlee, *Germanic Women: Mundium and Property, 400-1000*, Thesis Prepared for the Degree of Master of Science, University of North Texas, 2006.
20. Hinkeldey, Ch., Fosbery, J., *Criminal justice through the ages; from divine judgement to modern German legislation*, vol. IV., Rothenburg, 1981.
21. Ketsch, Peter i Kuhn, Annette, *Frauen im Mittelalter*, Band 2, Düsseldorf, 1984. Kleinschmidt, Harald, *Understanding the Middle Age*, Woodbridge, 2003.
22. Koenigsberger, Helmut Georg, Briggs, Asa, *A Medieval Europe*, Harlow, 1987.
23. Krahwinkler, Harald, *Friaul im Frühmittelalter: Geschichte einer Region von Ende des fünften bis zum Ende des Zehnten Jahrhunderts*, Veröffentlichungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung 30, Vienna, Cologne, Weimar, 1992.
24. Kurtović, Šefko, *Opća povijest prava i države*, I. knjiga, Zagreb, 2005.
25. Leicht, Pier Silverio, *Storia del diritto italiano, Diritto privato. Parte prima, Diritto delle persone e di famiglia*, Milano 1960.
26. Lesaffer, Randall, *European Legal History: A Cultural and Political Perspective*, New York, 2009.
27. Mayer-Homberg, Edwin, *Die fränkischen Volksrechte im Mittelalter*, Weimar, 1912.
28. McKitterick, Rosamond, *Charlemagn: The Formation of European Identity*, Cambridge, 2008.
29. Moscher Stuard, Susan, *Women in Medieval Society*, Pennsylvania, 1993.
30. Oliver, Lisi, *The Body Legal in Barbarian Law*, Toronto, Buffalo, London, 2011.
31. Rivers, Theodore John, *An introduction to The Laws of the Alamans and Bavarians*, Philadelphia, 1977.
32. Rivers, Theodore John, *Laws of the Salian and Ripuarian Franks*, Philadelphia, 1986.
33. *Reutledge Revivals: Women and Gender in Medieval Europe: An Encyclopedia*, ur. Margaret Schams, Magill Library, Haverford College, 2006.
34. Schnürer, Gustav, *Church and Culture in the Middle Ages*, vol.1., New York, 1956.
35. Scott, Samuel Parsons, *The Visigothic Code*, repr. London, 1982.
36. Stone, Susane Rachel, *Masculinity, Nobility and the Moral Instructions of the Carolingian*

- Lay Elite, thesis for the degree of Doctor of Philosophy, King's College, London, 2005.
37. Southon, Emma, *Marriage, Sex and Death: The Family in the Post-Imperial west*, A thesis submitted to the University of Birmingham for the degree of Doctor of Philosophy, 2012.
  38. Thorpe, Lewis, *The History of the Franks*, London, 1974.
  39. Tüchel, Susan, *Kastration in Mittelalter*, Düsseldorf, 1998.
  40. Vajs, Albert, Kandić, Ljubica, *Opšta historija države i prava*, Beograd, 1989.
  41. Valković, Marijan, *Uloga žene u javnom životu europske civilizacije*, Bogoslovska smotra, vol. 60, 3-4., Zagreb, 1991., str. 192-208.
  42. Weinhold, Karl, *Die Deutschen Frauen in dem Mittelalter: Ein Beitrag zu den Hausalterthümern der Germanen*, Wien, repr. 2015.
  43. Wemple, Suzanne Fonay, *Consent and Dissent to Sexual Intercourse in Germanic Societies from the Fifth to the Tenth Century*, Washington, 1993.
  44. Wemple, Suzanne Fonay, *Women in Frankish Society, 500 to 900.*, London, 1996.
  45. *Women and Children as Victims and Offenders: Background, Prevention*, ur. Helmut Kury, Slavomir Redo, Evelyn Shea, vol. 2, 2016.

Mrežne stranice:

1. <http://archive.org/details/cu319240707153519>, posjećeno 22.2.2018.
2. <http://archve.org/details/loisaliqueourecu00pardoft>, posjećeno 1.2.2018.
3. <http://citeseerx.ist.psu.edu>, posjećeno 20.12.2017.
4. <http://dlib-zs-mpier.mpg.de>, posjećeno 1.2.2018.
5. <http://news.gc.ca/web/article-en.do?nid=900399>, posjećeno 12.1.2018.
6. <http://unstat.un.org/unsd/gender/worldswomen.html>, posjećeno 1.2.2018.
7. <http://www.dmgh.de>, posjećeno 15.2.2018.
8. <http://www.dzs.hr>, posjećeno 15.2.2018.
9. <http://www.en/oxforddictionaries.com/definition/barbarian>, posjećeno 1.2.2018.
10. <https://www.jku.at>, posjećeno 23.2.2018.
11. <http://www.sourcebooks.fordham.edu>, posjećeno 13.5.2018.
12. laws-lois.justice.gc.ca/eng/annualstatutes/2015_29/page-1.htm, posjećeno 17.1.2018.
13. www.prs.hr, posjećeno 20.3.2018.

Željko Bartulović*
Zrinka Erent Sunko**
Wilma Pezelj***

Summary

**SEXUAL ABUSE AND OTHER CRIMINAL ACTS OF
VIOLENCE AGAINST WOMEN IN MEDIEVAL GERMAN
LAW CODES WITH A FOCUS ON *LEX SALICA* AND *LEX
RIBUARIA***

**Contribution to the exploration of medieval status of women
and struggle against violence against women**

Through the exploration and analyse of German tribal codes, so called *leges barbarorum*, and among them the most known is The Salic Code (*Lex Salica*), authors concludes that German tribes showed astonishing vigour in the criminal law regulation concerned to acts of violence against women. Barbarian criminal law protection should be observed inside of circumstances and life conditions in The Middle Ages as well as principles and values different from those ones creates bases of modern legal systems. *Leges barbarorum* contains classification of the criminal acts against women and determines sanctions according to the heaviness of criminal act that can be minimal fine, but very severe too, as confiscation of entire property, public physical punishment and deprivation of legal status. Homicides of pregnant women are specifically sanctioned as well as hiding and denying of criminal acts. The purpose of sanction was primarily to indemnify victim who was, in the case of sexual abuse, often not only traumatised but stigmatised too. Question remains whether Germanic tribes, so called “barbarians”, respected their own laws.

Keywords: *barbarians, leges barbarorum, violence, rape, homicide, abduction, Lex Salica, Lex Ribuaria, Lex Visigothorum.*

---

* Željko Bartulović, Ph. D., Full Professor, University of Rijeka, Faculty of Law; zeljko@pravri.hr.

** Zrinka Erent Sunko, Ph. D., Associate Professor, Faculty of Law, University of Zagreb; zrinka.arent.sunko@pravo.hr.

*** Wilma Pezelj, Ph. D., Associate Professor, Faculty of Law, University of Split; wilma.pezelj@pravst.hr.

Zusammenfassung

**SEXUELLER MISSBRAUCH UND ANDERE
STRAFTATEN GEGEN FRAUEN IN GESETZEN DES
MITTELALTERLICHEN GERMANISCHEN RECHTS MIT
BETONUNG AUF *LEX SALICA* UND *LEX RIBUARIA***

**Beitrag zur Forschung über die geschichtlich-rechtliche Stellung
von Frauen und den Kampf gegen Frauengewalt**

Durch die Forschung und Analyse der Gesetze von germanischen Stämmen (die sog. „leges barbarorum“), von welchen das Salische Gesetz oder Lex Salica sicherlich das bekannteste ist, wird in dieser Arbeit die Schlussfolgerung gezogen, dass germanische Stämme der strafrechtlichen Regulative bezüglich der Gewaltstraftaten gegen Frauen überraschenderweise stark beigetragen haben. Den barbarischen strafrechtlichen Schutz sollte man durch die im Mittelalter herrschenden Umstände und Lebensbedingungen sowie auch durch die damaligen Grundsätze und Werte betrachten, welche sich von denen der modernen Rechtssystemen wesentlich unterscheiden. „*Leges barbarorum*“ beinhalten eine bestimmte Klassifizierung der Gewaltstraftaten gegen Frauen und bestimmen die Strafe gemäß der Schwierigkeit der Straftat. Die Strafe konnte demgemäß milder (Geldstrafe) oder härter (Beschlagnahme des Vermögens, Körperstrafe in der Öffentlichkeit oder Verlust des Rechtstatus) sein. Mord an Schwangeren sowie auch Verschleierung und Leugnung der Straftaten wurden besonders bestraft. Der Zweck der Strafe war vor allem den Schaden an das Opfer zu ersetzen, welches im Falle des sexuellen Missbrauchs nicht nur traumatisiert sondern auch stigmatisiert wurde. Die Frage bleibt offen, ob germanische Stämme, die sog. „Barbaren“, in der Realität auch diese Gesetze befolgten.

Schlüsselwörter: *Barbaren, leges barbarorum, Gewalt, Vergewaltigung, Mord, Entführung, Lex Salica, Lex Ribuarica, Lex Visigothorum.*

Riassunto

**L'ABUSO SESSUALE E GLI ALTRI REATI PENALI DI
VIOLENZA SULLE DONNE NEI CODICI MEDIOEVALI
DEL DIRITTO GERMANICO CON PARTICOLARE
ACCENTO SULLA *LEX SALICA* E SULLA *LEX RIBUARIA***

**Apporto alla ricerca sulla posizione giuridica della donna nella
storia e sulla lotta alla violenza sulle donne**

Ricercando ed analizzando i codici dei popoli germanici c.d. „leges barbarorum“, dei quali sicuramente il più famoso risulta essere la *Lex Salica*, gli autori concludono che i popoli germanici nella regolamentazione giuridica penale connessa ad atti di violenza sulle donne dimostrarono una inusuale tempra. La tutela penale barbara va osservata alla luce delle circostanze e delle condizioni di vita nel medioevo, come anche attraverso principi e valori diversi da quelli sui quali posano gli odierni sistemi giuridici. Le „*Leges barbarorum*“ contengono una determinata classificazione dei reati penali di violenza sulle donne in base alla gravità del reato determinano la pena che può essere una limitata pena pecuniaria o anche molto severa, come ad esempio la confisca di tutto il patrimonio, la punizione fisica in pubblico e la perdita dello status giuridico. Specialmente si puniscono gli omicidi delle donne incinte come anche la copertura oppure la negazione dei reati. La finalità della pena era prima di tutto la compensazione del danno alla vittima che spesso in caso di abuso sessuale era non solo traumatizzata, ma anche stigmatizzata. Rimane l'interrogativo quanto i popoli germanici c.d. „barbari“ rispettassero nella realtà le loro leggi.

Parole chiave: *barbari, leges barbarorum, violenza, violenza sessuale, omicidio, sequestro, Lex Salica, Lex Ribuarica, Lex Visigothorum.*